

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

БҮГІНГІ ТАҢДАУ – ЕРТЕҢГІ БОЛАШАҚ КЕПІЛІ

Ел өмірінде шешуші кезең болғалы тұр. Биылғы жылдың 20 қараша күні халқымыз өз Президентін сайлайды. Бұл дамудың жаңа бағыты ретінде айқындалған әділеттілік, теңдік, бірлік қағидаттарын орнықтырудағы маңызды қадам. Мемлекет алдында тұрған ұлы мақсат-мұраттарға қол жеткізу үшін лайықты көшбасшыны айқындау барша қазақстандыққа сын.

(Соңы 3-бетте)

ТҮЛҒА

АЛАШЫНА АДАЛ БОЛҒАН АЗАМАТ

Қазақтың арғы-бергі тарихында ұрпағы құрметпен еске алатын арда ұлдары көп еді, аумалы-төкпелі, аласапыран кезеңдер туғанда олар әрқилы тағдырды бастан кешті, өздері бақилық болғаннан кейін де олардың басына төнген қара бұлттың айықпай, төбелерінде үйіріліп тұрып алғаны да рас.

Көзі тірісінде азапты ғұмыр кешкені аздай, қаншама заман өтсе де, алаштың аймаңдай ұлдарының абыройлы атағының аталуынан қорқатын, қолдарынан келгенше бөгет жасаған теріс пиғылдылар аз болған жоқ. Әрине, сол ымырасыз қарсылықтардың осы күнге дейін жалғасып келуіне, алаштың бағына жаратылған перзенттерінің жұртымен мәңгілік қауышуына не кедергі, бұған тосқауыл қойып келгендердің көкейін тескен қандай мүдде екендігіне көзі жетпей, санасы сан-саққа жүгіріп, алаш жұртының да басы қаңғырған, дал болған кезеңдер өтті. Міне, еркін ой айта алатын шақ туғанда, алаштың таусылмас арман-тілегіндей, арыстарымыздың айықпас мұңына айналған тәуелсіздік таңы атқаннан бері көзіміз жете түскендей, қайыспас қара нардай, қайран ерлеріміз нықтарына зілбатпан ауыр жүк артып, мәңгілік өлмейтін ұлт мүддесін арқалап өмірден өткен. Бірақ, газиз бастары мейірімсіз, ымыраға көнбес дүлей саясаттың құрбандығына шалынса да, артына шынымен де мәңгілік өлмейтін, өшпейтін

ұлы идея – ұлтының азатшыл мұратын өнеге етіп қалдырыпты!

Сондықтан да, Әлихан Бөкейхан бастаған алаш қаһармандарының идеясы халқымен бірге жасай береді, олардың өлмес рухы қазақ даласын кезіп жүр, ұрпақтарын желеп-жебеп, болашаққа әрі қарай да бастай бермек. Өйткені, халқымызда ұлт мүддесінен қымбат идея – одан асқан мақсат-мұрат болуы мүмкін де емес!

Біз барша алаш арыстарымен табысқанда, ұзақ жылдар, тіпті, өмір бойы көрмей келген жанашыр туысымызды тауып алғандай күй кештік, өйткені, кеңестік коммунистік саяси идеология олардың атын атапауға жанын сала жұмыс істеді. Кеңестік әдебиетте алаш арыстары Әлихан, Ахмет, Міржақып, Мағжан, Жүсіпбектердің есімдері қорқыныш тудыратын құбыжықтай сүйкімсіз сипатталып, өз халқына жаналғыш әзірейіл бейнесімен танылды. Ал өмір көшінің дөңгелегі айналып келгенде, алаш ұлдары бірінен соң бірі ақтала бастағанда, әдебиет-

тегі «ақтаңдақтардың» мәні де ашыла бастады. Өте өкінішті болса да, ақиқаты сол.

Біздіңше, қазақ әдебиетінің алдында ұлы міндеттер тұр. Ендігі көркем әдебиетімізде алаш арыстарының асыл бейнелері сомдалып, жұрты жастанып оқитын шынайы, жасампаз, ғұмыры мәңгілік әдебиет жұртының қолына тиер күн алыс болмас. Халқымен қауышқан қаһармандарымыздың қадірлі есімдеріндей, әдебиетіміз де жалған идеологиядан арылып, жаңаша сипатымен, азатшыл ой-көзқарастарымен нағыз тәуелсіз ұлт әдебиеті ретінде қалыптасарына сенімдіміз. Өйткені, көркем әдебиет әрқашан ұрпақ тәрбиесіндегі басты ықпалды орында қала берері анық. Әсіресе, алаш баласының елі мен жерін сүюдегі, адал қызмет етуіндегі әдебиеттің ролі айрықша. Оны біз жас Әлиханның қалыптасу кезеңдеріне үңілгенде айқын аңдаймыз. Тіпті, оның алаш мүддесі үшін бел шешіп күрескерлік жолға түсуінде қазақтың ескі салты, халықтың әншілік-жыршылық дәстүрі сақталып, мейлінше өрбіген Арқа өңірінде туып-өскендігінің әсер-ықпалы зор болған-дығы оның өмір жолдарынан да, шығармашылық мұраларынан да жақсы аңғарылады. Біз бұл туралы Әлиханның ұлт мүддесі үшін қандай сара жолды таңдағаны, қай сұрлеуге түскендігімен байланыстыра тереңірек тоқталып, оралып соғамыз...

(Соңы 5-бетте)

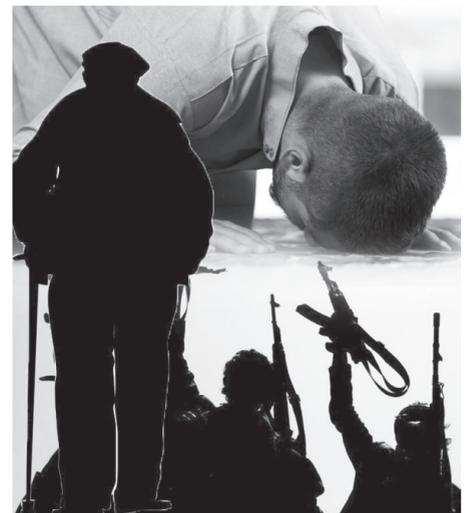
БАЛА БАҚЫЛАУСЫЗ ҚАЛМАСЫН

3-бет

ЖЕКЕМЕНШІККЕ ҚҰҚЫҚТЫ ЖЕДЕЛ ЗАҢДАСТЫРҒАН ЖӨН

4-бет

ҚАСИРЕТ

8-бет

ДЕРЕК ПЕН ДӘЙЕК

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖОБАЛАР ИГІЛІГІН КІМДЕР КӨРІП ЖҮР?

ТҰРАҚТЫЛЫҚ ПЕН ДАМУДЫҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ҚОРЫ «ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАРЖЫ ҰЙЫМДАРЫ МЕН ДАМУ АГЕНТТІКТЕРІНІҢ ЕУРАЗИЯ АЙМАҒЫНДАҒЫ ТЕХНИКАЛЫҚ ӘРЕКЕТТЕСТІГ» ДЕ АТАЛАТЫН ЖҰМЫС ҚҰЖАТЫН ЖАРИЯЛАДЫ. ОЛ АРМЕНИЯ, ӘЗІРБАЙЖАН, БЕЛАРУСЬ, ГРУЗИЯ, ҚАЗАҚСТАН, ҚЫРҒЫЗСТАН, МОНҒОЛИЯ, ӨЗБЕКСТАН, РЕСЕЙ, ТӘЖІКСТАН ЖӘНЕ ТҮРІКМЕНСТАНДАҒЫ ҚАРЖЫ ЖОБАЛАРЫНЫҢ АШЫҚ ДЕРЕК ҚОРЫНА НЕГІЗДЕЛГЕН.

Сарапшылар зерттеуіне қарағанда, Еуразия аймағындағы 2009–2021 жылдары 2900-ге жуық техникалық әрекеттестік жобасы жүзеге асырылыпты. Оның 65 пайызы халықаралық қаржы ұйымдарының, 35 пайызы даму агенттіктерінің үлесіне тиелді.

(Соңы 3-бетте)

КӨЗҚАРАС

Судья болу мантия киюмен өлшенбейді. Мемлекет атынан төрелік ететін адам үлкен жауаптылықты сезінуі, шексіз шектеулерге көнуі, көпшіліктің көз алдында жұмыс істеуге үйренуі керек. Өйткені, судья әділдік, туралық ұғымының символы, қоғамда ортақ тәртіпті сақтаудың, кісілік келбетін жоғалтпаудың жарқын үлгісі.

СУДЬЯ БОЛУ МАНТИЯ КИЮМЕН ӨЛШЕНБЕЙДІ

Тәуелсіздік алған жылдардан бері жүргізілген реформаларда сот корпусын сапалы, білімді мамандармен қамтамасыз етудің барлық мүмкіндіктері қарастырылды. Бұрын судья болуға заңгерлік білім мен тәлімгердің бір ауыз қолдау сөзі жеткілікті еді. Ал қазір заң саласын жетік білумен қатар, мемлекеттік тілді меңгеруі, өз ойын толық жеткізіп, көркем сөйлей алуы, көңіл-күйдің жетегінде кетпей, ақ пен қара ны дәл айыратын қабілетінің болуы назарға алынады. Ол үшін сот жүйесі уақыттың сын-қатерлеріне сәйкес үздіксіз жетіліп отыруы тиіс. Занды сақтау – әрбір судья үшін бұлжымас талап болуы тиіс.

Қазіргі судьялар әмбебап. Бүгінде жаңа технология жетістігінен хабары жоқ, заманауи жаңашылдықты меңгермеген судьяны кездестірмейсіз. Жоғарғы Сот тарапынан қолға алынған жаңғыртулар қазылардың заман көшінен қалмауына ықпал етті. Соның арқасында әлемді әбігерге салған коронавирус кезінде сот саласы өз жұмыс ырғағынан жанылмады.

Үлкен конкурстан іріктеліп сот корпусына қабылдану – судья үшін жауаптылықтың алғашқы баспалдағы ғана. Ал халықпен етене жұмыс істейтін бұл мамандық иелері үнемі ізденіп, еңбектеніп, білімін жетілдіріп отыруы керек. Осы мақсатта Жоғарғы Соттың академиясында судьялардың біліктілігін көтеруге бағытталған дөңгелек үдәйі ұйымдастырылады. Сонымен қатар, аудандық, облыстық соттар қолға алатын дөңгелек үстел, семинар, кеңестердің де әріптестерімізге берері мол. Мұндай шаралар арқылы әріптестер бір үйлесімде жұмыс істеуге, бірыңғай тәжірибе қалыптастыруға, сонымен бірге салада кездесетін жетістіктерді әрі қарай жетілдіріп, кемшіліктермен бірге күресуге мүмкіндік алады.

Судьялар бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыста да белсенді. Соттағы өзгерістерді, оң істерді судьялардан артық ешкім білмейді. Саладағы кемшіліктерді де судьялар сияқты жетік түсінетін маман аз. Сондықтан, судьялар сот саласына қатысты сауалдарға түбегейлі жауап беріп, халықтың, төртінші билік өкілдерінің құқықтық сауатын көтеруге әрқашан дайын. Құқықтық тақырыпты жазатын журналистер аз болғандықтан, бізде заңдарды тәпсірлеуде, сот шешімдері мен үкімдері бойынша пікір қалдыруда өрескел қателікке орын беру жағдайлары жиі кездеседі. Әсіресе, судьяның жеке өміріне араласу, судьяның жақындарының кемшілігін жариялау арқылы рейтинг жинау жиілеп барады. Соған орай, соттарда арнайы БАҚ жұмысын үйлестіруші судьялар белгіленіп, олар журналистерге заңдарды, ондағы өзгерістерді дер кезінде түсіндіріп, сот жұмысын, судья еңбегін жазудың негізгі ерекшеліктерін көрсетуге барынша көмектесіп келеді.

Судьялардың халықпен диалогқа дайын екенін әлеуметтік желідегі парақшаларынан да аңғаруға болады. Әлеуметтік желі – ақпарат алмасатын алаң ғана емес, бұл білімнің мойындататын, білгеніңмен бөлісетін, ортақ мәселелерді сауатты да мәдениетті талқылайтын орын. Мұндағы соттар мен судьялардың парақшалары да мағыналы, маңызды ақпараттарға бай. Қазылардың жазғанынан күнделікті оқып, бақылап жүрген жандардың да аласпайтыны, құқықтық сауатының артатыны талассыз. Осының өзі судьяның мемлекет атынан шешім, үкім шығарушы рөлінің алдақайда өскенін аңғартса керек.

Нұрлан КАЛИБЕВ,
Наурызбай аудандық сотының судьясы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

МЕЖЕ

ЗАҢЫ МЫҚТЫ ЕЛДІҢ ҚОҒАМЫ ТЫНЫШ

Сот төрелігі қағидаттарын халықаралық талаптарға сай бекіткен негізгі құжат – Конституция. Ата Заңда сот билігі мемлекеттік биліктің дербес тармағы ретінде регламенттелген. Ал осы үшінші биліктің жұмысын ұйымдастыруда назарға алынуы тиіс заңнама – «Сот жүйесі және судьялар мәртебесі туралы» Конституциялық заң. Мұнда соттың міндеті мен мақсаты жүйеленіп берілген.

Осы негізгі құжаттарға сүйене отырып тәуелсіздік алған сәттен бері саланы жандандыруға серпін берер көптеген жобалар мен бастамалар, іргелі реформалар жүзеге асырылды. Жобалардың сәтті іске асуы судьяларға байланысты болғандықтан, қазыларға деген талап күшейтілді. Еліміздегі заң үстемдігін қамтамасыз ету үшін судьялардың тәуелсіздігіне кепілдік беріліп, материалдық жақтан ешкімге жалтақтамай қызмет етуіне жағдай жасалды.

Реформа дегенде алдымен еске түсетіні – соттардың мамандандырылуы. Бұл әр салаға қатысты істерді сапалы қарайтын судьялар шоғырын қалыптастыруға негіз қалады. Сот төрелігін цифрландыру бойынша атқарылған жұмыстар да көпшіліктің көз алдында. IT сервисті жетілдіру, сот мәжіліс залдарын толықтай дыбыс-бейне жазу құрылғыларымен жабдықтау, сот құжаттарының электрондық айналымын жолға қою сот пен халық арасын барынша жақындатты. Цифрландыру бағытындағы жаңашылдықтар сот ашықтығын қамтып, азаматтардың әуре-сарсаңын азайтты.

Жоғарғы Соттың мұрындық болуымен 2018 жылы қолға алынған «Сот төрелігінің жеті түйіні» жобасы да жаңа реформалардың үздік жиынтығы. Бұл жобаны дайындауға судьялардан бөлек, заңгерлер, адвокаттар, мемлекеттік орган, үкіметтік емес ұйым өкілдері,

жалпы сот саласының дамуына шын жаны ауыратын, жүйенің жандануына азаматтық үлесін қосқысы келетіндердің барлығы атсалысты. Сот реформасы жоғарыдан емес, төменнен бастау алды. «Кеңескен істе кемшілік болмайды» демекші, көпшілік пікірі мен ұсынысына сай дайындалған бұл жоба алғашқы жылдары-ақ жоғары нәтиже көрсетті.

«Мінсіз судья», «Үлгілі сот», «Әділ процесс», «Сапалы нәтиже», «Smart-сот», «Коммуникациялық стратегия» және «Сотқа дейін, сотта татуласу» деп аталатын жобалардың сот қызметін ширатып, білікті мамандар шоғырын көбейтуге ықпалын тигізгені даусыз.

Заңнамаларды уақыт талабына сай жаңартып отыру маңызды. Соңғы он жылда процестік заңдар барынша жаңартылды. Қылмыстық, Қылмыстық процестік кодекстер және Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексе, Азаматтық процестік кодексе қоғам сұранысына сай жасалды. Соның ішінде «Медиация туралы» заң қазақтың қанында бар бітімгершілікті дамытуға серпін берсе, «Алқабилер туралы» заң демократияға жасалған қадам ретінде жоғары бағаланып отыр. Ал былтырғы жылы қолданысқа енгізілген Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексе мемлекет пен билік арасын жалғаған, азаматтар мүддесіне басымдық беріп, ел игілігіне қызмет еткен құжаттардың бірегейіне айналды.

Еліміздің кез келген азаматы өз құқығын қорғау үшін заңгер болуға міндетті емес. Мұндай қызмет жүктелген адвокат, заң, прокуратура органдары бар. Қазақстан халқына ортақ міндет – құқықтық мемлекетті дамытқымыз келсе біз заңды сыйлауға және оны мүлтіксіз орындауға тиіспіз. Сонда ғана елімізде тәртіп, ынтымақ, өсіп-өркендеу болады. Заңға бағынған, соты беделді мемлекетке инвестиция келеді, бизнес дамиды, тұрғындардың әл-ауқаты жақсарыды. Сот реформасын жүргізудегі түпкі мақсат – осы.

Айдар УТЕБЕКОВ,
Бостандық аудандық сотының судьясы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

СОТ СӨЙЛЕСІН

ТАЛАП ҚОЮ МЕРЗІМІ БЕЛГІЛЕНГЕН

Сот саласындағы реформалар халықтың құқығы мен бостандығын мінсіз қорғауға бағытталған. Жаңашылдықтар азаматтардың уақыттан ұтылмауын, қаржыдан қысылмауын, қызметке әуре-сарсаңсыз, ашық қолжеткізуін қамтамасыз етуді көздейді. Бұл талаптар Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексте толық ескерілген. Соның ішінде, заңнамада әкімшілік істер бойынша талап қою мерзімі жан-жақты көрсетілген.

Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстің 136-бабында сотқа талаппен жүгінудің мерзімдері нақты дәйектелген. Соған сәйкес, әкімшілік істі алдын ала тыңдауға дайындық жүргізу барысында судья бұл мерзімнің сақталуын міндетті түрде тексереді. Өйткені, қазіргідей ақшадан уақыттың бағасы артқан заманда соттағы әрбір қаламның заңды түрде бекітілуі кезек күттірмейді.

Қазақстандағы әкімшілік әділет институтының құқықтық қаруы саналатын жаңа кодексте талап қоюдың төрт түрі жіктеліп берілген. Осы талап қоюлар мерзімі әртүрлі. Мәселен дау айту, мәжбүрлеу туралы талап қоюлар түскеннен кейін шағымды қарайтын орган шағымды қарап, нәтижелері бойынша шешім шығарады. Осы шешім табыс етілген күннен бастап бір ай ішінде сотқа беріледі.

Ал егер заңда сотқа дейінгі тәртіп көзделмеген немесе шағымды қарайтын орган болмаса ше? Мұндай жағдайда талап қою әкімшілік акт табыс етілген күннен бастап бір ай ішінде беріледі.

Сондай-ақ, әрекет жасау туралы талап қоюда азаматтардың әрекетің жасалғаны туралы мәлім болған кезден бастап бір ай ішінде сотқа шағым бере алады. Бұдан бөлек, тану туралы талап қою барысында тиісті құқықтық қатынас туындаған кезден бастап бес жыл ішінде сотқа талап беру реті қарастырылған.

Әкімшілік әділет институтының енгізілгеніне бір жылдан асты. Осы кезеңде әкімшілік соттарға түскен шағымдардың ауқымды бөлігін сот орындаушылар әрекетіне қатысты шағымдар құрағаны мәлім. Жаңа заңда сот орындаушысының атқарушылық құжаттарды орындау әрекетіне қатысты талап қою мерзімі де айрықша дәйектелген. Соған сәйкес, сот орындаушысы негізсіз әрекет жасаған, немесе әрекет жасаудан бас тартқан жағдайда, азаматтар бұл туралы белгілі болған күннен бастап он күннің ішінде талап қоюмен сотқа жүгінуге болады.

Кодексте әкімшілік рәсімге қатыспаған адамның талап қою тәртібі де ұмыт қалмаған. Соған орай әкімшілік актінің қабылданғаны туралы адам білген немесе білуі мүмкін болған күннен бастап бір ай ішінде талап қоюмен жүгінуге болады. Бұл жерде азаматтар әкімшілік акт қабылданған күннен бастап бір жылдан кешіктірмей сотқа талап қоюды беруге құқылы екенін қаперінде ұстағаны абзал.

Шағым берген соң азаматтардың оның қорытындысына риза болмайтын, шағымды қарайтын органның қызметіне көңілі толмайтын кездері де аз емес. Соған орай азаматтар шағым бойынша шешім табыс етілген кезден бастап бір ай ішінде не шағымды қарау мерзімі өткен соң

нақты шешім қабылданбаса, талап қоюмен сотқа жүгінуге құқылы.

Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстің артықшылығын, жаңа қырларын түсіндіру, насихаттау бойынша судьялар жан-жақты жұмыс жүргізіп келеді. Алайда, қарапайым халықтың бәрі құқықтық сауатын арттырып, заңдағы өзгерістер мен толықтыруларды үнемі қадағалап отырмайды. Соның кесірінен талап қою мерзімін өткізіп алатын кездердің де кездесетінін жасырмаймыз. Талап қоюды беруге арналған мерзімді азаматтар дәлелді себеппен өткізіп алған жағдайда сот Азаматтық процестік кодексе қағидаларына сүйене отырып мерзімді қалпына келтіруі мүмкін. Ал азаматтар талап қою мерзімін себепсіз өткізіп алған жағдайда сотқа жүгінудің өтіп кеткен мерзімін қалыпқа келтіру мүмкін емес. Соған орай талап қою қайтарып беріледі. Сондықтан, талап қою қайтарылмасын десеңіз, құқықтық сауатыңызды көтеріңіз!

Мақсат САДЫҚОВ,
Алматы облыстық мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотының судьясы

МІНБЕР

Әкімшілік рәсімдік-процестік кодекстің күшіне еніп, жаңа әкімшілік соттардың жұмысқа кіріскеніне де бір жылдан аса уақыт өтті. Осы аралықта ел тұрғындары кодексте айтылған жаңашылдықтардың шын мәнінде қоғам мүддесіне сай, азаматтар игілігі үшін жасалғанына тәжірибе жүзінде нақты көз жеткізді.

ӘКІМШІЛІК ІСТЕРДЕГІ МЕДИАЦИЯ

Әкімшілік әділет институты құқықтық кеңістікке түбегейлі бетбұрыс жасаған, тарихи маңызы зор жаңалық болғаны рас. Мұндағы артықшылық аз емес. Соның бастысы – әкімшілік талап арыздар берілген сәттен бастап іс сотта қозғалған болып есептелетініне қатысты. Бұдан бөлек, сот барысында азаматтар өз талабының дұрыстығын дәлелдеп жатпайды, керісінше мемлекеттік органдар өз қадамының негізгі екенін дәлелдей алмаса, сотта жеңілуіне тура келеді.

Әкімшілік әділет институты судья құзыретін кеңейтуімен де құнды. Сонымен бірге, заң талабына сай жеке және заңды тұлғалар мен мемлекеттік органдар арасында дау туындаған кезде татуласуға мүмкіндік берілгені де ерекше өзгерістің бірі.

Жалпы, қазақстандық сотта дауларды татуластыру арқылы шешуге айрықша назар аударылып келе жатқаны мәлім. Алғашында азаматтық істерді сотқа дейінгі балама тәсілдер арқылы шешуге көңіл бөлінсе, кейін қылмыстық істерде медиация еркін қолданысқа енгізілді. Алайда дау тараптарының бірі мемлекеттік органдар болса, татуластыру, бітімге келу келісімдері жасалмайтыны бұрын нақты көрсетілген еді. Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексі осы қағиданы түбегейлі өзгертті. Осылайша жаңа кодекстің тәжірибеге енгізілуімен әкімшілік істердегі жеке тұлғалар мен мемлекеттік органдардың татуласуына жол ашылды. Яғни, ендігі жерде жауапкердің әкімшілік қалауы болған кезде тараптардың татуласуына ешқандай кедергі жоқ.

Мұның барлығы кодекстің 120-бабында толық көрсетілген. Соған орай, бүгінде тараптар әкімшілік процестің барлық сатысында татуластыруға қол жеткізеді. Ең бастысы, екі жақ сот шешім шығаруға кеткенге дейін татуласу, медиация немесе дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы келісім жасап, сол арқылы

әкімшілік істі толығымен немесе ішінара аяқтай алады. Мұндай келісім жазбаша нысанда жасалатынын да қаперде ұстаған жөн. Онда тараптарды татуластыру шарттары, сот шығыстары, өкілдер қызметіне төленетін ақы толық қамтылуға тиіс.

Татуласу туралы өтінішхатты қабылдау немесе қабылдаудан бас тарту туралы ұйғарымды тек сот шығарады. Сәйкесінше, сот татуласу, медиация немесе дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы келісім шарттары заңға қайшы келген жағдайда келісімді бекітпейді. Сондай-ақ, татуласу рәсімі басқа адамдардың құқықтары, бостандықтары мен заңды мүдделерін бұзатын жағдайда да судья келісімді бекітпейді.

Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексе талаптарына сүйенген судьялар тараптардың татуласуы үшін барлық шараларды қабылдап келе жатыр. Судьялар дауды процестің бүкіл сатысында реттеуге заңдық тұрғыда жәрдемдеседі. Медиацияның тиімділігін, ыңғайлылығын, қаржыны, уақытты үнемдеп, сыйластықты, жүйкені сақтауға көмектесетінін алға тартады. Осындай түсіндіру, насихат жұмыстарынан кейін тараптар дауды ортақ келісіммен шешудің оң тетіктерін қолдамаса, татуласу, медиация немесе дауды партисипативтік рәсім тәртібімен реттеу туралы келісімге қол жеткізбесе немесе сот келісімінің шарттарын бекітпесе, әкімшілік іс жалпы тәртіппен жүргізіледі.

Қазіргі кезде әкімшілік сотқа 791 талап-арыз түссе, оның 94-і тараптардың татуласуымен аяқталған. Осы бағытта тұрақты жүргізіліп келе жатқан насихат, түсіндіру жұмыстарының алдағы уақытта жақсы нәтиже берері күмәнсіз.

М.ОНЛАСОВ,
Түркістан облыстық мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотының судьясы

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

МӘСЕЛЕ

БҮГІНГІ ТАҢДАУ – ЕРТЕНГІ БОЛАШАҚ КЕПІЛІ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Сондықтан бүгінде еліміздің барлық өңірлерінде, еңбек ұжымдарында, қоғамдық ұйымдарында кең ауқымды талқылау жүріп жатыр. «Кеңесіп пішкен тон келте болмас» дегендей, бұл тұрғыда барша қауым кеңінен зерделеп, тереңнен саралап, сарабал шешім қабылдауға ұмтылуда. Маңызды істе әрбір азамат өз жауапкершілігін айқын сезініп отыр. Бұл ретте болашақ ел басшысының азаматтық келбеті, ұстанымы, білімі, тәжірибесі, елге сіңірген қызметі тұлғалық болмысы айрықша назарға алынуда. Бұл өлшемдерге негізінен қазіргі Президент Қасым-Жомарт Тоқаев сай келіп отыр.

Мәселен, республикалық генералдар кеңесі төралқасының жуырда өткен кезекті басқосуында осындай шешім қабылданды. Ұзақ жылдар бойы мемлекет мүддесіне абыроймен қызмет еткен Қазақстанның Қарулы күштері мен құқық қорғау органдарының генералдары, ардагерлері өздерінің бұл шешімін Мемлекет басшысының қыркүйек айындағы жолдауымен байланыстырды. Олардың айтуынша, әділетті Қазақстанды құруға бағытталған реформаларды табысты іске асыру үшін халық сенімінің жаңа мандаты қажет. «Президенттік мандаттың бір реттік 7 жылдық мерзімін енгізуді ашық демократиялық мемлекеттің дамуындағы түбегейлі шара деп санаймыз. Бұл кадам еліміздің жаңа саяси дәуірінің алтын казығына айналады. Әлемдегі күрделі геосаяси жағдай кезінде бейбітшілік пен келісімді бағалай білу қажет. Біз, ел егемендігінің қорғаны болған офицерлер, тәжірибелі, қоғамға қызмет етуге дайын саясаткер Қасым-Жомарт Тоқаевтың кандидатурасын сайлауға ұсынамыз», – дейді отставкадағы генерал-майор, «Генералдар кеңесі» РҚБ төрағасы Махмұт Төлеуғосов.

Ұлттық волонтерлер желісі де Тоқаевты Президенттікке кандидат ретінде қолдап отыр. Астана қаласында өткен Ұлттық волонтерлік желісі ұйымдарының жиналысында волонтерлер осындай бастама көтерді. Өздеріңізге белгілі, соңғы жылдары еліміздің волонтерлік қозғалысы жалпыұлттық масштабқа ие болуда. Айналадағы өмірді жақсы жаққа өзгертуге, көмек көрсетуге және мейірімділік жасауға күштері бар екендігін сезіп жатқан қазақстандықтардың саны артып келеді. Бүгінде Қазақстанда 200 мыңнан астам волонтерді өз жұмысына қатыстыратын 600-ден астам ұйым жұмыс атқарып жатыр. Бұл – тек азаматтар мен азаматтық қоғамның ғана емес, сонымен қатар қайырымдылық және волонтерлік

қызмет арқылы әлеуметтік әріптестіктің әлеуетін жоғарылатуда, мемлекеттің дамуында волонтерлердің жоғары ролін және маңыздылығын түсінетін мемлекеттің де еңбегінің жетістігі.

Волонтерліктің дамуында еліміздің Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың қосқан елеулі үлесін атап өту маңызды. Оның тікелей қолдауы нәтижесінде халықаралық және республикалық деңгейлерде волонтерлік қызметті дамыту бастамалары және бірқатар стратегиялық маңызды құжаттар қабылданды. Президент 2020 жылды Волонтер жылы деп жариялау бастамасын қолдады. Бұл шешім өте маңызды рөл атқарды. Себебі, COVID-19 пандемиясымен күресте медицина және өзге де қызметкерлермен бірдей алдыңғы қатарда волонтерлер де болды. Бұл волонтерлік жобалар үшін гранттарды дамытуға, пандемия кезінде көрсеткен азаматтық белсенділігі үшін «Халық алғысы» мемлекеттік медалін тағайындап 5 мыңнан астам қазақстандықтарға табыстауға ықпалын тигізді.

Ұлттық волонтерлік желісінің төрағасы Вера Ким өз үндеуінде: «Осы жылдар ішінде Мемлекет басшысы еріктілік саласындағы барлық маңызды бастамаларды қолдай отырып, бірнеше рет волонтерлер мен волонтерлік ұйымдардың еңбегін жоғары бағалады және шын жүректен алғысын айтты. Президент волонтерлерге «ізгі ниеті мен таза ар-ожданы бар асыл адамдар» ретінде сенім артады. Бұл бізді шабыттандырмауы мүмкін емес. Қазақстан Президентіне деген сенім мандатымыз еліміздің көркеюі мен халқымыздың мүддесі үшін бағытталған мемлекеттік бағдарламалар мен ауқымды реформаларды жүзеге асыруға мүмкіндік беретініне сенімдіміз. Біздің Президентіміз волонтерлік қозғалысты қолдайды, ендеше біз де өз Президентімізді қолдайық!» деп отыр.

«Qazaqstan ardagerleri» қауымдастығы да Қасым-Жомарт Тоқаевтың кандидатурасын алда өтетін Президент сайлауына ұсынды. Жиын тізгінін ұстаған ұйым төрағасы Бахытбек Смағұл бұл байламдарын «Президент ардагерлер мен түрлі әлеуметтік топтардың өкілдерін әрдайым қолдап келеді. Біз ардагерлер соғыстың не екенін бір кісідей білеміз әрі бейбіт өмірдің қадірін өте жақсы түсінеміз. Тұрақтылық – кез келген мемлекет үшін дамуы ең басты кепілі. Сондықтан, біз Қасым-Жомарт Тоқаевты президент сайлауына кандидат ретінде ұсыну туралы шешім қабылдадық», – деп түсіндірді.

Мәслихаттар депутаттары бірлестігі де

ҚР Президентіне Қ.Тоқаевты ұсынды. Ұйым арнайы шақырған кезектен тыс конференциясында бұл мәселені кеңінен талқылап, осындай шешімге келді. Бұл қадамдарын бірлестік төрағасы Төлеубек Мұқашев: «Тұрақсыз геосаяси әрі экономикалық жағдай кезінде қоғамның бірлігі мен ынтымағы бірінші орынға шығады. Сондықтан, Қасым-Жомарт Тоқаевтың тұрақтылық пен келісімді қамтамасыз етудегі, мемлекет дамуындағы ерекше ролін ескере отырып, біз оны алдағы Президент сайлауына кандидат ретінде ұсынамыз», – деп түсіндіріп отыр. Осы орайда бірлестік мүшелері барлық деңгейдегі мәслихат депутаттары екенін атап өткен жөн. Олардың жалпы саны 3276 адамды құрайды.

Қазақстанның Азаматтық альянсы мүшелерінің де таңдауы Қ.Тоқаевқа түсіп отыр. Жуырда ұйымның жоғары басқару органы – конференция өткізіп, оған еліміздің жиырма өңіріндегі Азаматтық альянстың көшбасшылары қатысты. Алқалы жиында ұйымның президенті, конференция төрағасы Бану Нұрғазиева жиналысқа қатысушылардың алдында сөз сөйлеп, ел Президенті «Жаңа Қазақстан: жаңару және жаңғырту жолы» атты жолдауында қоғамдық ұйымдардың қызметін елдің орнықты және жан-жақты ілгерілеуінің маңызды факторы деп айтып, және қоғамдық ұйымдар мен белсенділерді реформаларды дайындау мен іске асыруға кеңінен және тереңірек тартуға шақырғанын еске алды. Сонымен қатар, Бану Нұрғазиева әлемдегі күрделі геосаяси жағдайға қарамастан, Қазақстанда саяси жаңғыру, экономиканы қайта құрылымдау, әлеуметтік саланы дамыту жоғары қарқынмен жүріп жатқанын атап өтті. Елдің әлеуметтік-экономикалық және қоғамдық-саяси өмірінің барлық салаларында елеулі өзгерістер болып жатқанын айта келіп, Президент алғашқы күндерінен бастап сындарлы диалогқа, билік пен халық арасында тиімді кері байланыс орнатуға бағытталған «халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын ұсына отырып, мемлекет пен қоғамның өзара іс-қимылының жаңа форматын белгілегенін, сондықтан халық өзгерістерге және ел Президентіне сенімін білдіреді деген ойын ортаға салды. Өңірлік альянстардың көшбасшылары да өз сөздерінде Президент ұсынған барлық бастамалар мен реформаларды Қазақстан азаматтары талап ететінін, өйткені олар халықтың, қарапайым адамдардың мүдделерінен туындайтынын айтты.

А. ТҰРМАҒАНБЕТОВА,
«Заң газеті»

Мамандар соңғы кездері балалардың арасында агрессиялы көңіл-күйдің көбейіп кеткенін айтып, дабыл қағуда. Бұл мәселенің себебі мен салдары қалай? Оны қалай анықтап, балаға қалай жәрдемдесуге болады?

БАЛА БАҚЫЛАУСЫЗ ҚАЛМАСЫН

Агрессия бұл – физикалық, эмоциялық қысым сипатындағы күй. Агрессия эмоционалдық тепе-теңдікке қол жеткізу мақсатында, тиісті көңіл бөлінбеген жағдайда өзіндік «өгосын» көрсету барысында пайда болады. Алғашқы белгілері жасөспірімдік кезең басталғанда, шамамен, 11 жаста көріне бастайды. Ішкі фактор ретінде гормондардың әсерін, яғни үлкен болып көрінуге ұмтылыс, ата-ананың ескертпесіне ашулы көңіл-күймен қарау, жануарларға агрессия таныту белгілерін қарастыруға болады. Тіпті, бұл белгілі бір аурудың салдары да болуы мүмкін. Сыртқы фактор ретінде балалар арасындағы буллингтің жиілеуін айта аламыз. Қазіргі таңда буллинг, кибербуллинг секілді түрлері көбейуде.

11-15 жас аралығындағы жасөспірімдердің 17%-ы бір не бірнеше рет буллингті бастан кешірген. Буллингтің белгілері – қорқыту, ұру. Кей оқиғаларда өлім фактілеріне де әкеліп соғады. Қалай мектеп табалдырығын енді аттаған бала қатыгездікке үйренді? Әрине, бұған виртуалды әлем өз әсерін тигізеді. Бала смартфондағы түрлі бейәдеп сөздері бар бейнежазбалар, атыс-шабыс ойындары арқылы жағымсыз әдеттерді бойына сіңіріп, шынайы өмірге қатыгездікпен өтуі мүмкін. Қалай десек те, бала психологиясын түсіну қиын.

Ольга Александрова, психиатр-дәрігер: «Шын мәнінде, балалардың жүйке жүйесі әлісіз келеді. Бала тәнінің сау болуы үшін оларды түсініп, көбірек сөйлесу қажет. Себебі, бала жауабын таппа алмаған сұрақтар көп болуы мүмкін. Тағы да балалардың бос уақытын тиімді жоспарлау маңызды. Бос уақыт шамадан тыс көп болуы негативті ойлардың келуіне әкеледі. Бала – жеке бір тұлға. Оларды ести білу керек. Қазіргі таңда ата-аналардың көп уақыты қызметте өтеді, балаға көңіл бөлу азайып жатыр. Сол себепті, бала да кей жағдайда ата-анасын мойындамай жатады. Бұндай кездерде балаға шектеу қоюдың қажеті жоқ. Жалғыз шешім – қарым-қатынас. Баламен сөйлесу керек, оған деген махаббатыңды білдіру керек» – дейді.

Болашақ сау қоғам өкілін тәрбиелеп отырған ата-ана ретінде баланы түсіну маңызды. Алматы қаласының отбасыларының бірінде мынадай жағдай орын алған. А. есімді қыз бала жасөспірім жасқа жеткен шақта өзіндік менін көрсете бастайды. Яғни, ата-анасы тарапынан қойылған шарттарды орындауды қаламайтынын білдіреді. Оны ата-анасы қызының бойына «шайтанды кіріп кеткен» деп бағалап, молдаға апарды. Молданың «шайтанды шығару» әдісі камшымен ұру болатын. Тіпті, бұл әдіс бірнеше күнге жалғасқан. Қыз бала анасынан ормдауда қаламайтынын білдіреді. Оны ата-анасы қызының бойына «шайтанды кіріп кеткен» деп бағалап, молдаға апарды. Алайда физикалық қысымды ойына қабылдаған ол түнде әкесінің басынан балтамен ұрады, қыздың әкесі ауруханаға түсіп, аман қалды. Ал қыз бала психологиялық денсаулық орталығына түсті.

Соңғы уақытта әлеуметтік желілерде оқушылар арасындағы ұру, қорлау тақырыбындағы бейнежазбалар жиілеп кетті. Кейбір фактілерде өлім оқиғалары тіркелген. Балалар неге өздерінің өктемдігін мұндай әдістермен білдіре бастады? Ұрып-соғу секілді агрессия баланың отбасынан, фильмнен көрген әсерлерінен болуы мүмкін. Қолайсыз отбасында дүниеге келген бала әкесінің анасын ұрғанын көретін болса, фильм қаһармандарының ессіз қылықтар жасағанына куә болса, онда үйден жиналған жағымсыз энергияны ол басқаларға жіберу арқылы буллинг жасайды. Буллингтің тағы да бір себебі – өз артықшылығын білдіру, үйден алынбаған жылулық орнын сырттан толтыруға тырысу. Сонымен қатар буллингтің түрлері – мазақтау, ақша талап ету, бойкот жариялау, манипуляция жасау. Қазақстанда балалардың 44 %-ы құрдастары тарапынан мектепте буллингтің құрбаны болған.

Буллингпен қалай күресеміз? Әрине, бұл жерде алдымен психолог мамандардың көмегі маңызды. Одан кейін отбасындағы сыйластық пен махаббат – барлық жұмбақтың шешімі.

Айзада СЕРІКОВА,
Тұран университетінің студенті

ДЕРЕК ПЕН ДӘЙЕК

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖОБАЛАР ИГІЛІГІН КІМДЕР КӨРІП ЖҮР?

(Соңы. Басы 1-бетте)

Институционалдық және әлеуметтік-экономикалық дамуы жеделдетуге қажетті бұл жобалардың басым бөлігі мемлекеттік басқару, экономикалық даму, макроэкономика, денсаулық сақтау және ауылшаруашылығы салаларын қамтиды. Атап айтқанда, оның 709-ы мемлекеттік басқару, 667-сі макроэкономика, 238-і экономикалық дамуға қатысты.

Жалпы, техникалық әрекеттестік жобаларының 1590-ы Тұрақтылық пен дамуының еуразиялық қорына мүше – Армения, Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан елдерінде жүзеге асырылды. Ал аймақтағы Әзірбайжан, Грузия, Моңғолия, Түрікменстан, Өзбекстанда бұл көрсеткіш 1216-ны құрады. Тек 64 жоба бірнеше елді қамтыды. Сондықтан қорға мүше мемлекеттер арасында халықаралық қаржы ұйымдары мен даму агенттіктерінің техникалық әрекеттестік жобаларының саны жағынан үздікше Армения (336 жоба), Қырғызстан (326 жоба), Тәжікстан (282 жоба) енді. Ал Еуразия аймағы бойынша өңірлік 64 жобаны қоспағанда, бірінші орынды Армения (371), екінші орынды Қырғызстан (328), үшінші орынды Өзбекстанға (371), төртінші орынды Грузия (317), бесінші орынды Моңғолия (310), алтыншы орынды Тәжікстан (284), жетінші орынды Ресей (253), сегізінші орынды Қазақстан (197), тоғызыншы орынды Беларусь (188), оныншы орынды Әзірбайжан (170), иеленді.

Тұрақтылық пен дамуының еуразиялық қоры сарапшыларының есебіне қарағанда халықаралық қаржы ұйымдары мен даму агенттіктері тарапынан жүзеге асырылған жобалардың санына қарамастан

аймақтағы шешілмеген құрылымдық, экономикалық және әлеуметтік мәселелер донорлық қауымдастықтардың алдағы әрекеттерінің үйлестірілуін қажет етуде. Бұл қор 2009 жылы 9 маусымда құрылған болатын. Оның алға қойған мақсаты – мүше мемлекеттердің әлемдік қаржы дағдарысының салдарын еңсеруіне ықпалдасу, экономикалық және қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етіп, аймақтағы ықпалдастық процестерді қолдау.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

МЕДИАЦИЯ

ТАТУЛАСТЫРУ –
ТАҒЫЛЫМДЫ ІС

«Ел даусыз болмас» демекші, даудың кез келген қоғамда болғаны және бола беретіні анық. Ертеде ел арасындағы мұндай дау-жанжалдарды «от ауызды, орақ тілді» би-шешендеріміз ауыздықтап, тараптарды татулыққа шақырып, дауларды сотсыз бітіммен шеше білген. «Елдестіремек елшіден, жауластырмақ жаушыдан», – демекші ел арасындағы ұсақ-түйек дауларды шешуден бөлек, әлемге тарыдай шашылған қазақтың басын бір арнада тоғыстырып, мемлекет араларындағы оңтайлы саясатты жүргізуге де атсалысқанын тарих беттерінен білеміз.

Бүгінде арада бірнеше жыл өткеніне қарамастан, «татуласу – дауды шешудің ең тиімді әдісі» екені айтылып, дау-жанжалдарды бітіммен шешу қайта жаңғырып отыр. Өткенге көз салсақ, судьялардың V съезінде дауларды шешудің баламалық әдісі, яғни медиация институтын енгізу туралы тапсырма берілген еді. Аталған тапсырманың жемісті жүргізілуінің нәтижесінде 2011 жылдың 28 қаңтарында «Медиация туралы» заң қабылданып, қолданысқа «медиация», «медиатор» атты ұғымдар енгізілді. Медиация – тараптардың ерікті келісімі бойынша жүзеге асырылатын, олардың өзара қолайлы шешімге қол жеткізуі мақсатында медиатордың жәрдемдесуімен тараптар арасындағы дауды реттеу рәсімі болса, медиатор – кәсіби немесе қоғамдық негізде медиация жүргізу үшін тараптар тартатын тәуелсіз жеке тұлға. Сондықтан, бүгінгі бітімгершілік арқылы тараптарды бір топтамаға, яки мәмілеге келтіру – билер сотының рухани жаңғырған жалғасы десек қателеспейміз.

Дауды шешудің медиация тараптарын қанағаттандыратын нұсқасына қол жеткізу, тараптардың дауласушылық деңгейін төмендету медиацияның басты мақсаты болып табылады. Ал, медиация жүргізілген кезде – еріктілік, тараптардың тең құқылығы, медиатордың тәуелсіздігі мен бейтараптылығы,

рәсімге араласуға жол бермеушілік, құпиялық қағида-даттары басшылыққа алынады. Сондай-ақ, медиация тараптары медиаторды ерікті түрде тандауға, бас тартуға, медиацияның кез келген сәтінде оған қатысудан бас тартуға, медиацияны жүргізуге жеке өзі немесе өкілеттіктері заңда белгіленген тәртіппен рәсімделген сенімхатқа негізделген өкілдері арқылы қатысуға құқылы. Осы орайда, әлем елдерінде де аталған институттың белсенді екенін атап өткен жөн. Мәселен, медиация АҚШ, Англия, Австрия, Германияда кеңінен қолданылады. Тіпті, алпауыт АҚШ-та судья сот отырысын тоқтата тұрып, тараптарды медиатордың көмегімен келісімге келуге жіберуге құқығы бар екен.

Бүгінде аталған заңның аясында республика бойынша «татуластыру – тағылымды іс» екені тоқтаусыз насихатталып келеді. Сондай-ақ, тараптардың дауын сотқа жеткізбей реттеу мақсатында өңірде медиация кабинеттері, татуластыру орталықтары ашылған. Мұндай орталықтарда тәжірибелі деген медиаторлар азаматтарға дауларды шешудің тиімді жолдарын ұсынады. Сондай-ақ, өңірде Билер кеңесі құрылған. Жалпы, еліміз бойынша 47 татуластыру орталығы мен 413 билер кеңесінің құрылуы аталған бағыттағы жұмыстың қарқынды жүзеге асырылғанының басты көрсеткіші. Осы ретте бұрын істердің тек 2-3 пайызы ғана татуластырумен аяқталса, қазір бұл көрсеткіш 37 пайызға жеткенін атап өткен жөн. Бұл заманға сай жаңарған татуластыру рәсімдерінің қоғам көңілінен шыққандығының басты белгісі десек артық айтқандық емес.

Қорыта айтсақ, Мемлекет басшысы дау-дамайды шешудің баламалық тәсілдерін дамыту қажеттігін, бұл ұстаным мемлекеттің қатысуынсыз-ақ мыраға келуге жол ашатынын айтқан еді. Сондықтан, «Алтау ала болса – ауыздағы кетеді, төртеу түгел болса – төбедегі келеді», – демекші бітімгершілік – бірлікке бастайтынын ұмытпауымыз қажет.

Рахымжан БЕЙСЕНОВ,
Ақтау қалалық №2 сотының
төрағасы

ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТ

ЖЕКЕМЕНШІККЕ ҚҰҚЫҚТЫ
ЖЕДЕЛ ЗАҢДАСТЫРҒАН ЖӨН

Ел азаматтарының сот пен заң алдындағы теңдігіне Конституциямен кепілдік берілген. Соның негізінде әрбір адам өзінің құқығы мен бостандығын, заңды мүддесін сот арқылы қорғай алады. Соттың шешімінсіз ешкімді де өз мүлкінен айыруға болмайды. Талап қоюды қамтамасыз ету жағдайында мүлікке тыйым салу Азаматтық процесстік кодекстің төртінші жүргізіледі. Сотта тараптардың ешқайсысына артықшылық берілмейді, олар өз ұстанымдарын тең түрде қорғайды.

Азаматтық кодекспен айқындалғандай, субъектінің заңмен қорғалатын өзіне тиесілі мүлкі өз қалауына иеленуі, оны пайдалануы мен билік етуі меншік құқығы болып табылады. Жылжымайтын мүлікке меншік құқығы мемлекеттік тіркеуге тұрғысымен туындайды. Соттарда меншік құқығына байланысты қаралатын даулар аз емес.

Бұлардың қатарында тұрғын үйге меншік құқығын тану, сатып алу-сату мәмілесін жарамсыз деп тану, өз бетімен салынған тұрғын үйге меншік құқығын тану, ортақ және мұрагерлік мүліктерді бөлу, меншік иесі құқықтарын иеленуден айыруға байланысты жөк бұзылудан қорғау, тұрғын үйден мәжбүрлеп шығару, жекешелендіру барысында туындайтын даулар бар. Айттып өтерлігі, сотқа тұрғын үйге меншік құқығын тану туралы талап оның орналасқан жері бойынша беріледі. Соттылық ережелеріне сай келмейтін талап арыздар қабылданбайды.

Осы аталғандардың ішінде меншік құқығын тану бойынша айтсақ, мұндай талаптар азаматтардың сотқа жүгінуінің басты себебін жылжымайтын мүлік құжаттарын уақытында немесе

толық рәсімдемеуімен, яғни, меншік құқығын дер кезінде заңдастырмауымен байланыстыруға болады. Уақыт өткізіп алудың салдары түрлі келенсіздікке әкелетінін тәжірибе көрсетіп отыр. Өйткені, талапкер сотқа жүгінген кезде заң талаптары мен нормативтік құжаттар өзгеріп, рәсімделмеген меншік басқа адамның иелігіне өтіп кетуі мүмкін. Сондықтан, әрбір адам құжат мәселесінде салғырттық танытпай, жер учаскесін, саяжайын, тұрғын үйін, т.б. мүліктеріне меншік құқығын жедел заңдастыруы керек.

Меншік құқығын қорғауда мәмілелерді жарамсыз деп тану, сонғымен қатар, ортақ мүлікті бөлісу туралы талап арыздар да жиі кездеседі. Тұрғын жайларды сатып алу-сату мәмілесін жарамсыз деп тануда ескерілігі, талап арызда іске қатысушы тараптар жайлы мәліметтер толық әрі нақты көрсетілуі тиіс. Мәміленің жарамсыздығы танылған кезде ол бойынша алынғандар қайтарылады. Заттай қайтарып беру мүмкін болмаса, қайтарылуы тиіс мүліктің құны ақшалай өтеледі.

Ерлі-зайыптылардың неке бұзуына орай, ортақ мүлікті бөлі-

суге қатысты тоқталарлығы, Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексінің ерлі-зайыптылар мен балаларының меншік қатынастары, оларды қорғау шаралары жан-жақты қарастырылған.

Осы кодекске сәйкес, ерлі-зайыптылардың некеде тұрған кезінде алған мүліктері олардың ортақ меншігі саналады. Ортақ мүлікті иелену, пайдалану және оған билік ету, бөлу мәселелері екеуінің келісімімен ғана жүзеге асырылады. Олардың ортақ мүлікті бөлу туралы келісімі заңды тұрғыда нотариатқа куәландырылады.

Ортақ мүлікті бөлу, сондай-ақ, ондағы үлестерін айқындау медиация немесе сот тәртібімен жүргізіледі. Ортақ мүлік бөлінгенде көмелеттік жасқа толмаған балаларының мүдделері ескеріледі. Бұған қоса сот екі жақтың талабы бойынша әрқайсысына қандай мүліктің тиесілі болатынын анықтайды. Ерлі-зайыптылардың құны өзіне тиесілі үлестен асатын мүлікке ие болғаны екінші жұбайына соның есебінен тиісті ақшалай немесе өзгеді өтемақы береді.

Меншік құқықтарының бұзылуына қатысты даулар жан-жақты зерттеуді қажет етеді. Сондықтан, бұлар күрделі істер санатына жатады. Жеке меншік құқығын қорғаудың жалпы қағидалары Конституциямен бекітілген. Ал, азаматтық заңнамада жеке меншік мүлікті пайдалану, қол сұғылған меншікті қайтару мен өндіру тәртіптері және заңсыз пайдаланудың құқықтық салдары, қол сұғышылықтан қорғау қарастырылған.

Ресми мәліметтерге сүйенсек, Қазақстан меншік құқығын қорғау деңгейі бойынша дүние-ежүзілік рейтингте 129 елдің ішінде 71-орында тұр. Бұл ел азаматтарының меншік құқығы әлемдік стандартқа сай нормалармен қорғалып жатқанын көрсетеді.

Светлана СУХАНОВА,
Жетісу аудандық сотының
судьясы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

САРАП

Қоғамдағы адамдардың мінез-құлқы заңды және заңсыз (құқыққа қарсы) болуы мүмкін. Құқыққа қарсы мінез-құлық азаматтық-құқықтық, тәртіптік қылықтарды, әкімшілік құқық бұзушылықтарды және қылмыстарды жасауда көрінеді.

Әкімшілік жауаптылықтың заңды негізі – әкімшілік құқық бұзушылық. Жеке тұлғаның құқыққа қарсы, кінәлі (қасақана немесе абайсызда жасалған) іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі, заңды тұлғаның құқыққа қарсы іс-әрекеті не әрекетсіздігі әкімшілік құқық бұзушылық деп танылады (ҚР ӘҚБТ кодексінің 28-бабы). Бұл норманы талдау барысында барлық әкімшілік құқық бұзушылықтарға тән, жалпы белгілерді анықтауға және осы белгілері арқылы заңсыз мінез-құлқыты, заңды мінез-құлқыты, сонымен бірге басқа да құқық бұзушылыққа тән (қылмыстар, тәртіптік қылықтар және т.б.) ерекшеліктерді айыруға болады.

Бұл белгілердің қатарына мыналарды жатқызуға болады: теріс қоғамдық әрекет; құқыққа қарсылық; кінәлілік; жазаланатын әрекет.

ӘКІМШІЛІК
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫ
САРАЛАУ РЕТІ

Осы аталғандардың ішінен бастапқы сипаттамалық белгілері болып әрекет саналады. Бұл мінез-құлқтың ерікті әктісі. Ол мінез-құлқтың екі аспектісін құрайды, олар: әрекет және әрекетсіздік. Қандай әрекет теріс екендігі әкімшілік жауаптылық институттың шеңберінде заңмен анықталады. Сондықтан қандай да болмасын теріс қоғамдық әрекет әкімшілік құқық бұзушылық белгілерінің мазмұнына қатысты болмайды. Құқық нормасын бұзатын әрекетті жасау – бұл нормалар тек әкімшілік құқық нормасына жатуы ғана мүмкін емес, сонымен қатар басқа да құқық салаларына жатады. Бірақ бұл жағдайларда белгіленетін нормалар әкімшілік жауаптылық шараларымен қорғалады.

Әкімшілік құқық бұзушылық – әкімшілік жауаптылықтың негізі, ал екінші жағынан мұндай жауаптылық – әкімшілік құқық бұзушылықтың заңдылық табиғатын анықтайтын белгі. Әкімшілік құқық бұзушылық түсінігі (ҚР ӘҚБТК 28-бабы) барлық әкімшілік құқық бұзушылықтарға тән жалпы әлеуметтік-құқықтық белгілерін қамтиды. Мысалы, ұсақ бұзақылық, теріс қоғамдық, заңға қарсы, кінәлі әрекет әкімшілік түрде жазаланады. Бірақ, әкімшілік құқық бұзушылықтың әрбір түрі өзіне тән әрекетін, зардаптарын және құқық бұзушылық жасаған жеке тұлғаны сипаттайтын белгілеріне ие. Олардың жиынтығын заң ғылымында әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамы деп атайды. Әкімшілік құқық бұзушылық құрамында әкімшілік құқық бұзушылық түсінігінің жалпы белгілері нақтыланады.

Сонымен, әрекетті нақты әкімшілік құқық бұзушылық деп анықтайтын әкімшілік құқықтық заңмен белгіленген элементтер әкімшілік құқық бұзушылық құрамы деп аталады. Әкімшілік құқық бұзушылықтың белгілерін оның заңдылық құрамынан айыра білу қажет. Әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамында мынадай элементтер бар:

- Құқық бұзушылық нысаны (қандай да болмасын қоғамдық қатынастардың тұрақты жетілуіне құқық бұзушының қол сұғуы);
- Объективтік жағы (белгіленген ережелерді бұзуға байланысты нақты әрекет);
- Құқық бұзушылықтың субъектісі – ақыл-есі дұрыс, 16 жасқа толған жеке тұлға.

Құқық бұзушылықтың субъективтік жағы, құқық бұзушының жасаған әрекетке деген психикалық қатыстылығы, яғни, қасақаналық немесе абайсыздық нысанындағы кінә. Әкімшілік құқық бұзушылық нысанының дәрежесіне қарай жалпы, текті, түрлі және нақты деп бөлінеді. Құқық нормаларымен реттелінген және әкімшілік жауаптылық шараларымен қорғалатын қоғамдық қатынастар жалпы нысан болып саналады. Оларға еңбек және халықтың денсаулығы, меншіктің түрлері, қоғамдық тәртіп, басқарудың белгіленген тәртібі және т.б. жатады.

Әкімшілік құқық бұзушылықтың субъектісі болып нақты әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлға саналады.

ҚР ӘҚБТК субъектілердің 8 тобын белгілейді:

- ҚР азаматтары (31, 32-баптар).
- Көмелетке толмағандар (72-бап).
- Лауазымды тұлғалар (34, 35-бап).
- Заңды тұлғалар (36-бап).
- Артықшылықтары және әкімшілік жауаптылықтан қорғанышы бар адамдар (686,687, 688,689, 690-баптар).
- Жеке кәсіпкерлер (34-бап, 3-тармағы).
- Дипломатиялық қорғанышы бар адамдар (692-бап).
- Шетелдіктер, шетелдік заңды тұлға-

Ғабит ТҮЛЕГЕНОВ,
Павлодар қалалық әкімшілік құқық
бұзушылықтар жөніндегі
мамандандырылған сотының судьясы

лар және азаматтығы жоқ адамдар (37-бап). Заң әкімшілік жауаптылыққа тартылатын лауазымды тұлғалардың мемлекеттік және кәсіпқойлық қызметтерінің ерекшеліктеріне байланысты құқықтық режимін белгілейді.

Осыған байланысты олар 5 топқа бөлінеді:

1. Мемлекеттік әкімшілік және саяси қызметшілер;
2. Әскери қызметшілер мен жиында жүрген азаматтар, әскери міндетті адамдар.

Прокурорлар, ПО-ның қатардағы және басшы құрамдағы тұлғалары, салық полициясы мен кедендік органдар қызметі.

Тәртіптік жарғылар (темір жол, теңіз, өзен көлігі мен азаматтық авиацияның қызметі) қолданатын адамдар.

Артықшылықтары және әкімшілік жауаптылықтан қорғанышы бар адамдар (парламент депутаты, Президентке, Парламент депутатына үміткерлер,

Конституциялық Кеңес мүшелері, судьяның, ҚР Бас прокурорының жауаптылығы). Әкімшілік құқық бұзушылықтың субъективтік жағы – субъектінің заңға қайшы әрекеті немесе әрекетсіздігінің және оның салдарына деген психикалық қатынасы. Ол қасақаналық және абайсыздық нысан түрінде жасалынады.

Саралау – қандай да болса лауазымды тұлғаның, жасалған әрекеттердің заңдылық нормасында көрсетілген құқық бұзушылық құрамының сәйкестігін анықтауға бағытталған айқындалу процесі. Ол салыстырудың қорытындысы болып жасалған әрекетке құқықтық баға беру боп саналады.

Әкімшілік құқық бұзушылық істерін қозғау және әкімшілік тергеудің бастапқы сатысында бар ақпараттар көлемі арқылы, тек қана әрекеттің құқыққа қарсы екендігі туралы қорытынды жасауға болады. Саралаудың бастапқы міндеті осы жасаған әрекеттің қандай құқық бұзушылықтың түріне жататындығын, оның ішінде:

- әкімшілік құқық бұзушылық;
- қылмыс;
- тәртіптік қылмыс;
- азаматтық-құқықтық қылмыс екендігін анықтаумен аяқталады.

Әкімшілік тергеу процесінде қаралып отырған әрекет әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңның қандай нормасына сәйкес келетіндігі туралы сұрақ шешіледі. Істі қозғау және әкімшілік тергеу сатыларында әрекетті саралау бастапқы сипатқа ие болады, жасалған әрекетке қорытынды баға беруді, әкімшілік тергеу кезінде құқық нормасын қолдануды шешеді. Жасаған әрекеттің қоғамдық қауіптілігі және құқыққа қарсылығы туралы қорытынды жасауда, саралауды жүргізетін тұлға қолданыстағы күші бар заңдарды білуі, кәсіпқойлық тәжірибесі, оның ішінде заң мен арды басшылыққа ала отырып, дәлелдемелерді өз жиынтығында жан-жақты толық және объективті қарауға негізделген өзінің ішкі сезімі бойынша бағалайды. Жасалған әрекеттің қоғамдық қауіптілігін және құқыққа қарсылығын анықтағаннан кейін, саралаудың екінші, айрықша, күрделі сатысы басталады.

Екінші сатының міндеті осы жасалған әрекетке қандай әкімшілік құқық норма көзделгендігін анықтау болып саналады. Бұл жерде нақты қай әкімшілік құқық бұзушылық түрінде белгілеріне жататындығын қажетті түрде анықтау және салыстыру керек. Сонымен, әкімшілік құқық бұзушылықты саралау процесінің негізгі мазмұны жасалған әрекет белгілерін әкімшілік құқық бұзушылық құрамының белгілерімен салыстыру болып табылады.

(Соңы. Басы 1-бетте)

Алаш арман-тілегінің басты қаһарманы, азаттығының бейнесіндей тұлға, қиын заманда тәуекелге бел буып, көшін бастаған көсемі Әлихан Бөкейхан тұлғасы біздің дәуірімізде де өзгеше сипатымен көз тартады.

Ал жапон сүрлеуіне ынтығышылығы 1904–1905 жылдардағы жапон-орыс соғысы кезінде оянғанын ол 1910 жылы Санкт-Петербурда басылып шыққан «Қазақтар» атты очеркінде баяндаған. Әлихан жапондық сүрлеуі туралы ой-көзқарастарын былайша тарқатады: «Орыс-жапон соғысы басталды... Жеделхаттар жапондардың үзіліссіз жеңістері туралы хабарлар жеткізіп тұрды. Исламның жиһанкез насихатшысының аузынан бар жақсылық пен әділдік тек исламнан шығады деп еститін және оған орыстандыру саясатының тәжірибесі арқасында исламнан тыс еш жақсылық болмайтынына әбден көз жеткізген Дала халқы «жапондар қазақтармен ұлттық туыстығы бар мұсылмандар ғой» деген аңызға оп-оңай сеніп қалды. Портреттердегі жапондар мен қазақтардың бет-жүздерінің ұқсастығы олардың арада қатты қызықтырды...».

Қарапайым қатардағы дала қазақтары ғана емес, елден озып шыққан оқығандары да сол тұстарда жапон тақырыбына зор ден қойғандығын кейбір деректер растайды. Мысалы, Санкт-Петербурдың императорлық әскери-медицина академиясына оқуға түскен Халел Досмұхамедұлы 1904 жылы қазан айында Қазан қаласындағы мал дәрігерлік

АЛАШЫҢА АДАЛ БОЛҒАН АЗАМАТ

институтында оқитын досы Ғұбайдолла Бердіұлына былай деп жазыпты: «өзіңнен басқа ондаған, тіпті, жүздеген қазақ баласы жоғары білім алып жатқанын көріп, бұл халық та еңбекке, ілгері дамуға қабілетті, кім біледі, бір кезде ол да әлемдік үстемдікте құрметті орындардың бірін алар, ол да екінші Жапонияға айналар дегендей небір ойға келесің».

Міне, осы сықылды, сол кезеңдерде оқыған қазақ жастарын жапонның даму үрдісі қатты қызықтырған. Ал жиырмасыншы ғасыр басындағы оқу-білімге құлшынған нақ осы толқынның халқын билікке алып шыға деп талпынып, тізе қосып, қатар түзеп еңбек етіп, ұлтын көгертсем деп белсеніп, күрес жолына шығып, Сұлтанмахмұт ақын айтқандай, «қаранғы қазақ көгіне өрмелеп шығып күн болуға» ұмтылғаны, сол талаптарының империялық дүлей саясат қысымына ұшырағаны да рас.

Алаш көсемі Әлихан болса, өз мақсатын жүзеге асыру үшін, әлеуметтік-экономикалық жағынан қазақ еліне ұқсастық тауып, жапонның «Мэйдзи үксерісі» тәжірибесін бағыт етіп ұстанды. Бұл бағдарлама Жапонияда «Мэйдзи исин», яғни, «Мэйдзи жаңғыруы» деп аталған. Осы бағдарлама арқылы, жапон елі артта қалған аграрлық елден небары 21 жылдың ішінде әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінің біріне айналдырған. Жапонияда 1868–1889 жылдар аралығында іске асырылған осы саяси әскери және әлеуметтік-экономикалық реформа жиынтығы сол «Мэйдзи жаңғыруы» деген атауымен тарихқа енген. Мэйдзи саяси бағдарламасының нәтижесінде жапон ұлттық мемлекеті мен жапон ұлты қалыптасқан. Сірә, сол ерте кезеңнің өзінде Әлихан Бөкейханды қызықтырған, одан барша алаш қайраткерлерінің арман-тілегіне айналған осы жапондық даму үрдісінің өміршеңдігі және баянды болуының дәлелі сол, Жапония мемлекеті де сол кезеңдерден қазірге дейін түрлі қиындықтарды бастан кешіп, соғыстарға душар болса да, міне, жиырма бірінші ғасырда да сол көтеріліс биігінен түспей, тіпті, одан әрі дами түскендігіне сіздер мен біздер куә болып отырмыз. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін АҚШ мемлекетінің Жапонияның екі үлкен қаласы Хиросима мен Нагасакиге атом бомбасын тастап, құл-талқан етіп, бұл елге орасан шығын келтіргенін әлем жұртшылығы жақсы біледі. Оның үстіне, жапон жерінде табиғи апаттар-

дың да жиі орын алатыны белгілі. Осыларға қарамастан, өзінің даму сүрлеуін жанылыспай тапқан жұрт екендігін олар әлемге дәлелдеумен келеді. Демек, Алаш көсемі Әлиханның бұл таңдауының негізі бар. Жапонияда сегундар үстемдік еткен мемлекеттік биліктің самурай жүйесінен тікелей императорлық билік пен ол жасақтаған үкімет басқаратын жүйеге көшті. «Мэйдзи жаңғыруы» іске асырылған жылдары жапондардың дәстүрлі тұрмыс-тіршілігі түбегейлі өзгерістерге ұшырап, елде жедел түрде батыс өркениетінің жетістіктері енгізілді. Тұрақты армия құрылып, қару-жарақ пен соғыс техникасының ең үздік үлгілерімен қаруланды. «Мэйдзи жаңғыруы» реформасы жапон қоғамының әлеуметтік, жер, қаржы, салық, ағарту, білім беру салаларын қамтып, ұлттық экономиканы дамытудың ең үздік технологияға негізделген өнеркәсіптік өркендеу жолына түсті. Демек, өз елі үшін пайдасы тиер болса, жапондықтар түбегейлі өзгерістерден – реформалық батыл шешімдер қабылдаудан қаймықпайтын ел. Және бұл шешімдер уақыт озған сайын үнемі жаңаша ізденістер тілейтін, қоғам, орта жаңарған сайын реформалар жасау қажеттілігі туындайтын саясат пен экономикаға байланысты туындап отыр. Бірақ, осындай қуатты қоғамдық құбылыстар кезеңінде де, түбегейлі мемлекеттік саяси-экономикалық өзгерістер жүзеге келгенде де жапондықтар өздерінің халықтық бітім-болмысын сақтай алды, ғасырлар бойы сақталып келе жатқан ұлттық салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарына адал болып қалды. Ұлтын сүйген, елінің сан ғасырлық тарихын құрмет тұтқан алаш қайраткерлеріне – Әлихан мен оның мүдделес серіктестеріне осы жапондық мызғымас берік ұстанымның әсер етпеуі де мүмкін емес еді. Міне, осы «Мэйдзи жаңғыруы» тарихын әбден зерттеген Әлихан өз елінің даму бағытында дәл осы үлгіні айнытпай қолдануды жоспарлаған жоқ, олай етудің мүмкін болмасын да жақсы түсінді. Ол екі ел тарихын салыстыра отырып, өзінің қорытынды жасады. «Жапондар 1868 жылға дейін қазақ елі сияқты артта қалған аграрлық ел болса да, тәуелсіз дербес мемлекет болып, жоспарлаған реформаларын сыртқы күштердің ықпалынсыз іске асырғандығына, ал Қазақстанның Ресейдің империялық езгісінде отырғандығына назар аударып, осы тұрғыдан салыстырма жасады. Сондықтан да,

Әлихан құрған Алаш бағдарламасында европалық елдердің де, жапон елінің де реформаларының өнегесі көрініс тапқанымен, оны ешбір елдің көшірме үлгісі деуге болмайтын еді. Демек, Әлихан олардан, яғни, өзге мемлекеттер тәжірибесінен үйреніп отырып, оқып-ізденіп отырып, өз елінің даму бағытында соны, тың жол іздегенде, қазақтың ескіден келе жатқан, тамырласқан арналарына, елдің негізіне көбірек арқа сүйелі дегеніміз дұрысырақ болар. Осы тұрғыдан келгенде, өзінің күрес жолындағы әуелгі әрекеттерінде ол орыс демократиялық күштеріне көбірек арқа сүйеген болатын. Ол басқарған ұлттық қозғалыстың мүддесі, әсіресе, 1905 жылы жарияланған әйгілі «Қарқаралық петициясынан» көбірек көрініс тапқан болатын. Сірә, ел мүддесі жолындағы аса ірі, кесек әрекет ретінде осы петицияның жариялануын атағанымыз жөн болар. Өйткені, нақ осы патшалық билікке жолданған петицияда Әлихан бастаған алаш қайраткерлері, әсіресе, жер мәселесін батыл көтерді, сөйтіп, столыпидық реформадан кейін қауырт үрдіспен өрши бастаған Қазақстанға Ресейдің ішкі аймақтарынан переселендердің жаппай қоныс аударуы онсыз да ұшығып тұрған империялық астамшылық бағыты одан әрі өрбіте түскендігіне ел атынан наразылық білдірді, мұндағы ең басты көтерілген мәселе – жер болатын. Бірақ, алаштықтардың осындай әділеттілікті талап еткен наразылықтарына қарамастан империялық озбырлық одан әрі жалғасып, кеңінен етек жая түсті...

Дегенмен, алаш қозғалысы да тоқталмастан, ел ішінде реформалық жоспарларын іске асыра берді. Өзінің «Қазақ» газетінде жарияланған мақаласында Әлихан Бөкейхан былай деген еді: «Қияметке дейін қазақ - қазақ болып жасамақ. Осы ғасырдағы әлем жарығына қазақ көзін ашып, бетін түзесе, өзінің қазақшылығын жоғалтпағандай, және өзінің шарқ әдетіне ыңғайлы қылып, «Қазақ мәдениетін» құрып, бір жағынан, «Қазақ әдебиетін» тұрғызып, сақтамақшы».

Бір айқын байқалатыны – Алаш көсемі Әлихан Бөкейханның қай кездегі әрекеттерінен болсын, балаңдық байқалмайды, ол бірден, тіпті, сонау студенттік жас шағынан бастап саналы түрде туған халқы үшін күрескерлік жолға түсерін аңдатқан. Айтайын дегеніміз, тіпті, әуелгі күрескерлік бағытында масондықтар

құрамына қабылдануында да, кадет партиясына кіруінде де адасушылық болды деп айтуға болмас еді, мұның бәрі елі үшін туған ердің жанталаса жүріп, тығырықтан шығудың жолын іздеген ізденіс жолдары болатын. Оның бұл ой-көзқарастарына орыстың демократияшыл өкілдері де құрметпен қарап, түсіністікпен қабылдады. Әлиханның орыстың зиялы қауымына ертерек танылып, зор беделге ие болуының да сыры осында деп ұғуға тиіспіз. Осылардың бәрін сараптай келгенде, Әлиханды екі қоғамның да, патшалық Ресей мен кеңестік дәуірдің де қайраткер тұлғасы деп танымыз. Бірақ, айырмасы сол, ол екі қоғамның да біржақты империялық мүддесін қорғаған емес, сол отаршылдық үстемдік жағдайында жүріп, ұлтына қызмет етуінен ешқашан бас тартпаған, империялық саясатпен алыса жүріп, туған халқының болашағы үшін күрескен, үнемі тығырықтан шығудың жолын іздеумен, іс-әрекет үстінде елі үшін жанын пайда еткен ұлы қайраткеріміз, шын мәнінде бас бола білген көсеміміз деп мақтан тұтамыз.

Әлиханның осы ұлы мақсаты – оның 1904 жылдан бастап, туған жұртына өзін-өзі басқару жүйесі – земствоны енгізу үшін жасаған іс-әрекетінен де байқалады. Мемлекеттік думаға депутат болып сайланған Әлихан ең алдымен, осы земство жүйесін енгізу талабын алға тартқан екен. Яғни, осы земстволық жүйе арқылы, қазақ иеленіп отырған жерді қазақтың қауымдық меншігіне беру, қазақты әскери қызметке тарту, іс қағаздарын қазақ тілінде жүргізу, қазақ жеріндегі мектеп, медреселерде ана тілінде оқыту талаптарын билікшіл үкімет алдына мәселе қылып көтерген. Және ол еліне земстволық жүйе енгізу арқылы, қазақ жеріне дендеп еніп, жайлап бара жатқан келімсектер ағынын тоқтату мақсатын көздеген болатын. Осы мақсатына жетер алдында және ең бастысы, үлкен күрес, талаптарының нәтижесінде алаш автономиясы жарияланар алдында ол баспасөзде осы жеңістердің маңыздылығы жайында былай деді: «Алдымызда үлкен той. Жалпы жұрт жаңа болатын земствоға кіріспек. Земство – жұрт өзі сайлап қоятын мәжіліс мекеме. Жұрттың көзі, жанашыры, күзетшісі, қамқоры, қорғаушысы. Тұрмыс-тіршілікте земство билемейтін іс болмайды. Земство қолға алып қылатын істің бір зоры – бала оқыту. Земство мектеп шәкіл салды...». Осындай ел қамын жеген мақалалары «Қыр баласы» деген атпен жарияланып, қазақ даласына кең тараған, сол кездегі қазақ елі бұл мақалаларды ынтыға күтетін болған, яғни, алаш көсемінің үні – ел-жұртының сөнбейтін үміт шырағына айналған...

Сол кездегі алаш жұрты Әлихандай көсемін қалай сүйіп бағаласа, сол жұрттымыздың бүгінгі ұрпағы да оған деген сүйіспеншіліктен суымайтындығына, айнымайтындығына күмәніміз жоқ. Әлиханның өзі айтқандай, қазақ – қазақшылығынан айнымайды, қай заманда болсын, халық нағыз ерлерін бағалай біледі, сүйеді, бір өзгермейтін, суымайтын сезім болса, ол жұрттың Әлихандай адал перзентіне деген махаббаты. Осы тұрғыдан келгенде, 1917 жылғы аласапыран кезінде Әлиханның ел-жұртымен қауышқан сапары туралы жазылған мақала айрықша әсер етті. Бұл халқының нағыз адал перзентін қалай сүйіп, бағалайтындығына дәлел болғандай жүрекжарды ықпалы кернеген, әрі өте қызықты, тартымды мақала болған екен, сол қауымның өз көсемдерін қалай қарсы алған көңіл-күйлері дәл қазіргі сәттің қуаныштыдай адамды толғандырады, үніліп көрейікші: «Кешке жақын Семейде 12-қазанда, бұрынғы жандарал мекемесі, Бостандық үйіне қарай топ-тобымен ағылған қазақ еді. Семинаристер бір рет, гимназистер бір рет, курсистер, мұғалімдер бір рет, тұрғын саудагерлер, қырдан келгендер де бар, сегіздегі бала, сексендегі шал да қалмай дегендей, тойға бара жатқандай бәрінің де мерейлері үстем, еңселері көтеріңкі, жүздері жарық, көздерінен, қозғалыстарынан қуанғандықтары көрініп тұр. Бір-біріне жолыққанда, қуаныштан амандасуды ұмытып, сөздері: «Поезд қашан келеді?» деу ғана еді. Бұл кімді тосады? Бұллардың поезд келген-келмегенінде не ісі бар? «Генерал-губернатор әмір берді ме? Онда осындай қуана ма? Онда жалмауыздың жалғыз көзіндегі маңдайы жарқырап, қазақтарды жолдан былай тұр деп, қойша үйіріп, сабап жүретін пристав-стражниктері қайда? Онда, «жұмысқа керек» деп, жиылған қазақтардың астарынан аударып алып жататын аттары қайда? Онда етектері далынып, мойындарына бір-бір сары жездерін салып алып, ерсілі-қарсылы шауып жүретін болыс, ауылнайлары қайда? Жоқ, мұның бәрінен де 27-ші ақпаннан бері қазақтың арқасы босаған, аяғы шешілген. Бұл қазақтар бұрынғы-

дай еріксіз, «қанын сорған битін» тосып жиылған қазақтар емес. Ерікті қазақтар, елге еңбегін сіңірген ерін тосып жиылған қазақтар еді. Ол ері кім еді? Ол ері:

Елі үшін құрбандыққа жанын берген,
Бит, бұрге, қандалаға қанын берген,
Ұрыдай сасық ауа, темірлі үйде,
Алаш үшін зарығып бейнет көрген.
Заманда басқан аяқ кері кеткен,
Жасымай алашына қызмет еткен,
Болса да қалың тұман, қараңғы түн,
Туатын «бақ жұлдызына» көзі жеткен,

Түймеге жарқылдаған алданбаған,
Басқалай бір басы үшін жалданбаған,
«Қайткенде алаш көркейер» деген ойдан

Басқа ойды өмірінде малданбаған –
Ғалихан Нұрмұхамедұлы Бөкейханов еді. / «Ғалиханның Семейге келуі». «Сарыарқа». 1917 жыл. 13 қараша./

Міне, баспасөзде Семей қаласында алаш көсемі Әлиханды қарсы алуға жиналған жұрттың көңіл-күйі осылайша сипатталады. Жұрттың оған деген сағынышты ілтипат, махаббатында шек жоқ деуге болар еді. Оның бәрін келтіріп жатпай, жалпы халықтың Әлиханға деген құрметінің қаншалықты екенін Сұлтанмахмұт Торайғыровтың өлеңі арқылы берсек те жарар:

«Көш бастаған еріміз,
Қуанышта еліңіз.
Төбеміз көкке жеткендей,
көкіректен бүгін кеткендей,
Сізді көріп шеріміз.
Еліңіздің көріп бұл шағын,
Алаш туын хәм бағып,
көзбен көріп төленді,
көптен бергі теріңіз.
Алаш туын қолға алған,
қараңғыда жол салған,
Арыстаным, келіңіз!».

Барша халқының көсеміне деген қылаусыз сүйіспеншілігі осы жолдарға сыйып кеткендей.

Халықтың зор құрметіне, шексіз ықыласына Алаш көсемінің қайтарған жауабы, тіпті, тандандырады: «Халық! Бұлай құрмет көрсетулеріңе лайықты еңбегім сіңді деп мақтана алмаймын. Бұрын мұндай құрметпен қарсы алынып көргенім жоқ, сондықтан құрметтеріңе лайық жауап беруге тосырқап тұрмын». Бар болғаны осы.

Әрине, мұны Әлиханның сөз таппай сасқаны дегеніміз білместік болар еді. Бұл тек халқына қызмет етуден өзге ештеңені ойламаған таза көкіректен шыққан халқының адал ұлының шынайы пейілі екендігі сөзсіз. Неген қарапайымдылық! Бұл нағыз данышпанға бітер айрықша қасиет болар.

Кейін осы бір ғажайып әсерлі кездесу туралы, көздерімен көріп, куә болған бірталай қазақ зиялылары баспасөз беттерінде жазып, ойларын бөлісіпті. Солардың бірі Сәкен Сейфуллин осы кездесу туралы: «Семейде Екенді ел құдайында сұрап алған жалғыздай құттықтады» – деп жазыпты. Кейбіреулер «большевик-революционер болған» деп қаралайтын С. Сейфуллин ел тілегімен қоса, өзінің де Әлиханға деген зор құрметін аңдатып отыр емес пе? Кейде, тырнақ астынан кір іздеп, шолақ ой түйетіндерге не айтарынды білмей, санаң шарқ ұратыны болады...

Жалпы, ұлылардың бір-бірін өзгелерден көш ілгері байқауына еріксіз тандандырып. Семейдегі көсеммен кездесудегі толқулы жұрттың көңіл-күйін дөп басқан Сұлтанмахмұт ақын Алашорда ұлттық-территориялық автономиясының төрағалығына Әлихан сайланғанда, тағы да жүрекжарды тілегін жеткізіп, былайша ағынан жарыла жыр жолдарын төккен екен:

«Ассалаумағалейкүм, данышпаным,
қамын жеп мұсылманның алысқаным,
көп айдың көрмегелі жүзі болды, жұр-
місін, аман-есен, арыстаным!».

Жалпы, қай заманда болсын, ел тілегін жеткізер ақындар болғанына дау жоқ. Жиырмасыншы ғасырдың басында Абайдың ақын серіктерінің бірі Көкбай Жанатайұлы Әлиханға деген ел махаббатын былайша сипаттаған екен: «Қарағым, жалғызымсың қазақтағы, ұл тумас сендей болып аз-ақ тағы, өгіз өліп, болмаса арба сныып, өмірің өткен жансың азаптағы...»

Сұлтанмахмұт ақын алаш көсемін «алаш туын қолға алған көш бастаған еріміз» деп жырға қосса, Сәкен Сейфуллин Әлиханды «елдің құдайдан сұрап алған жалғыз» деп сипаттайды, Көкбай ақын «қазақтың жалғыз» деп дараласа, бұл жыр жолдарының ұлт көсемі Әлиханға берілер ең әділетті баға екеніне осы күнгі ұрпақтың да келісері кәміл. Ұлт көсемінің әрбір ісі мен бастамалары, алаш мүддесін көздеген мазмұнды сөздері, ұлтшыл жүрегінен шыққан жалынды лебіздері біздің заманымыз үшін де маңызды жоймақ емес.

Досжан ӘМІР,
Қазақстан Республикасы
Жоғарғы Сотының судьясы

КЕЛБЕТ

СОТ САЛАСЫНЫҢ САРДАРЫ

Мемлекетіміздің нық дамуының тегеурінді бір тұғыры – заң саласы, соның ішінде әділет пен заңдылықтың күзетінде тұрған сот жүйесі екені сөзсіз. Еліміздегі осы саланың түбегейлі қалыптасып, одан әрі дамуына атсалысқан атпа азаматтар да баршылық. Солардың бірегейі ретінде ауданымыздың тұрғыны, отставкадағы судья Тұрмат Баймағанбетовты айтуға болады.

азаматтың адамгершілік қасиеттері мен көпшіл мінезінің өзі біздер үшін үлкен тәрбие.

– Қоғам дамыған сайын, уақыт талабына сай сот жүйесі де жетіліп келеді. Судьялар жауапкершілігінің күшейтілуі зор білім мен біліктілікті талап етеді. Соған сай жұмыс істеу – ізбасар буынның міндеті, – дейді Тұмат аға. Еңбек демалысына шықса да, өз саласының жаналығын қалт жібермейтін ардагер бізге үнемі ақыл-кеңесін беріп отырады.

Отыз жылдан астам уақыт мәртебелі судья қызметін абыроймен атқарған Тұрмат ағамыздың көптеген жетістіктері бар. Ол ҚР Әділет министрлігінің грамоталарымен бірнеше мәрте марапатталды. Сонымен қатар ҚР Президентінің Алғыс хатын, ҚР Жоғарғы Сотының Құрмет грамотасын, «Сот жүйесінің ардагері», «ҚР Конституциясына 20 жыл» медалін т.б. көптеген марапаттардың иегері атанды. Тұрмат ағамыздың бедел биігін айшықтай түсетін «Үш би» құрмет белгісі, «Құрметті ардагер» медалі кеудесінде жарқырап тұр. Сот саласының сардары Тұрмат ағамыз зейнеткерлікке шыққаннан кейін де сот жүйесінен қол үзбей, судьялармен қарым-қатынаста болып, қоғамдық жұмыстарға араласып келеді. Әділдікті ту етіп, халықтың шынайы ризашылығына бөленген ардагер ағаның өмір жолы осындай әдемі өрнекпен өріліп келеді. Тұрмат Сабекұлы әдемі қартаюудың, елге адал қызмет етудің үлгісін көрсете білген жан.

Нұржан БЕКЕТАЕВ,
Шиелі аудандық сотының төрағасы,
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ

ПКІР

ЖАҢАШЫЛДЫҚҚА БЕЙІМ ЖҮЙЕ

Отыз жылдан бері елімізде жүргізіліп келе жатқан саяси, әлеуметтік және экономикалық қайта құру процесі негізінде ұлттық құқықтық жүйе қалыптасып, сот жүйесінің реформасы жүргізілді. Сот жүйесінің қызметі Ата Заңымыз бен «ҚР сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» заңымен айқындалған.

Қазақстандағы сот жүйесінің дамуы осы кезге дейін талай ауыр кезеңдерден, сынақтар мен тәжірибелерден өтті. Жетістіктер де, проблемалар да аз емес.

Ең басты жетістік отандық соттың мәртебесі артты, оның мемлекет пен қоғам өміріндегі беделі мойындалды, биліктің үшінші тармағына айналды. Әрине, қабилданып жатқан заңдар мен декларациялар да сот жүйесінің берік негізін қалады. Соттардың шынайы дербестігі мен тәуелсіздігі орнады. Сот-құқықтық реформаның нәтижесінде сот құрылысы мен сот ісін жүргізу бойынша жетістіктер де бар. Оған заңнамалық регламенттеу және сот билігін ұйымдастыру, жанаша жұмыс ережелерін енгізу дәлел. Соңғы жылдары соттар мен судьяларды материалдық-қаржылық тұрғыда жеткілікті қамтамасыз ету, соттардың әкімшілік-аумақтық орналасуына сәйкес жергілікті билік органдарының соттарға ықпалынан арылу, судья лауазымына келетін кандидаттарға және судьялар корпусына қойылатын талаптарды қатаңдату, соттарға кәсіби біліктілігі мен этикасы жоғары азаматтардың келуін қамтамасыз ету мәселелеріне барынша көңіл бөлінді.

Қазақстанның сот жүйесі елдегі жалпы жағдаймен қатар өзгеріп келеді. Сот құрылысын оңтайландырудың жүйелі жұмыстары әлі де жалғасын табууда. Сот төрелігінің сапасы жөніндегі комиссия жұмыс істеуде. Сот қызметіне қатаң талаптар қойылды. Өңірлерде медиация орталықтары дамып жатыр. Қазір соттардағы жүктемені азайту, күрделі істерді сапалы қарау, жұмыстың тиімділігін арттыру мақсатында аумақаралық соттылық енгізіліп жатыр. Бұрын талап арыз сотқа түссе, ол автоматты түрде бір соттың ішінде бөлінетін. Енді 1 тамыздан бастап арыздар судьяның мамандануына қарай кездейсоқ таңдау арқылы елдегі барлық соттардың арасында бөлінеді. Аумақаралық соттылық жемқорлыққа қарсы жақсы құрал.

Сонымен бірге қазіргі уақытта соттарды біріктіру бойынша жұмыс жүріп жатыр. Сот әр жерде бөлек орналасқаннан гөрі, неғұрлым біріктірілген болса, соғұрлым судьялардың қатары көбірек және төрағалардың саны азаяды. Бұл жанашыл әдіс істерді бөлуді жеңілдетеді және судьяларға түсетін жүктемені теңестіреді деп күтілуде. Судьяларға да, адамдарға да дауларды шешуді жеңілдету үшін қажетсіз бюрократиялар жойылып, сот ісін жүргізуді жеңілдету мақсатында барлық соттарда электрондық сот төрелігі енгізілді. Дәл қазіргі іске асырылып жатқан сот реформасы үлкен өзгерістерге алып келеді және ол сот мәртебесін одан әрі арттыра түседі деп сенеміз. Алда өзгерістер көп. Сот жүйесі қашан да күрделі өзгерістерге дайын және жаңашылдыққа, заман талабына тез бейімделе алатын жүйе болып қалыптасты.

Сая ТҮЛЕУОВА,
Маңғыстау облыстық экономикалық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының судьясы

БІЛГЕН ЖӨН

Біздің басты мақсатымыздың бірі – тұрғындарға мемлекеттік қызмет көрсетудің сапасын арттыру. Соған сай жылжымайтын мүлікке құқықтарды тіркеу саласында қызмет көрсету жылдан жылға оңтайландырылып келеді. Мәселен, жылжымайтын мүліктің бар немесе жоқтығы және тағы басқа мәліметтер туралы анықтамалар 2013 жылдан бастап 15 минут ішінде электронды түрде беріледі.

ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛІК ҚАЛАЙ ТІРКЕЛЕДІ?

Алайда, 2013 жылдың қаңтар айынан бастап жылжымайтын мүлікке қатысты нотариустармен куәландырылған сату-сатып алу шарттарын азаматтардың өздері электронды түрде тіркеуші мекемеге жолдай алатын. Қазіргі таңда нотариустармен жасалатын жылжымайтын мүлікке қатысты барлық іс-әрекеттер электронды түрде мемлекеттік тіркеуге ұсынылууда.

«Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» заңының 1-бабының 27-тармағына сай, тіркеуші орган – жылжымайтын мүліктің орналасқан жері бойынша мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыратын «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы болып табылады.

Халыққа ұсынылатын қызметтің тиімділігін арттырып, жылжымайтын мүлікті мемлекеттік тіркеу ісін оңтайландыруда жеделдетілген алым ставкалары қолданысқа енгізілгенін де айта кеткен жөн. Бұл тұрғыда азаматтар уақыты мейлінше үнемделері анық. Өйткені, ҚР «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды және онымен жасалатын мәмілелерді мемлекеттік тіркеу туралы» 2007 жылғы заңның 14-бабына сай құжаттар тіркеуші органға берілген күннен бастап бес жұмыс күні ішінде жүргізілуі тиіс.

Қазіргі таңда, жылжымайтын мүлікті тіркеу мерзімі «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» заңның 23-бабына негізделіп жүргізіледі. Заң бойынша меншік құқығы мен жылжымайтын мүлікке қатысты басқа да заттық құқықтардың шектелуі, пайда болуы, ауысуы және тоқтатылуы міндетті тәртіпте біртұтас мемлекеттік реестрде тіркеуші органдарымен мемлекеттік тіркеуге алынуы тиіс.

Тіркелу тәртібіне келсек, жылжымайтын мүлікке құқықты мемлекеттік тіркеу үшін қажетті барлық құжаттар екі данада, яғни, біреуі түпнұсқасы немесе нотариуспен куәландырылған көшірмесі қажет. Құжаттың түпнұсқасы тіркелген соң иесіне қайтарылады.

Құжатта заңға қайшы түзетулер немесе сызылған тұстар болса қабылданбайды. Сондай-ақ, тіркеу құқығына қабілетсіз азамат өтінген жағдайда да тіркеу жасалмайды. Тіркеу кезінде тіркеуші-инспектор ұсынылған құжаттарға құқықтық сараптама жүргізеді. Атап айтқанда, ұсынылған құжаттарды электронды банк пен мұрағат материалдарының деректерімен (жылжымайтын мүлік ретінде және құқық иеленуші жөнінде деректердің сәйкестігі) салыстыру, жылжымайтын мүлік ауыртпалықтарының (құқық қорғау, сот және басқа да уәкілетті органдарымен қойылған тыйым салулар, шектеулер) бар-жоғын тексеру, т.б. Жылжымайтын мүлікке мемлекеттік тіркеуді енгізген сәттен бастап, құқықтық кадастр және құқық белгілейтін құжат тіркелген құқықтарды растайтын бірден-бір ақпарат көзі болып табылады.

Аталған заңның 53-бабына сай, мүдделі тұлғалардың өтініші бойынша заңдық талаптар, оның ішінде талап арыз беру, сот актілеріне шағымдану фактісі, жер учаскесін алып қою туралы шешім, кепілақы туралы келісім (қолхат), алдын ала шарт және өзге де фактілер тіркелуі мүмкін. Осы баптың 2-тармағына сәйкес, мемлекеттік тіркеу үшін мүдделі тұлға тіркеуші органға жеке басын куәландыратын құжатты көрсетеді және оның көшірмесін, сондай-ақ, заңдық талапты растайтын құжатты ұсынады. Ал, 3-тармаққа сәйкес, заңдық талаптарды мемлекеттік тіркеу есептік болып табылады және жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеуді тоқтата тұруға

немесе құқық ауыртпалықтарын белгілеуге әкеп соқпайды.

Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу үшін аталған заңның 21-бабында көзделген құжаттарды ұсынуы тиіс. Нақты айтсақ, заңда жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу құқық иесінің, мәміле тараптарының (қатысушыларының), мемлекеттік органның (оның уәкілетті өкілінің) немесе өзге де уәкілетті адамдардың тіркеуші органға берген өтінішінің негізінде жүзеге асырылатыны көрсетілген. Мемлекеттік тіркеу үшін өтініш берушінің немесе уәкілетті өкілінің жеке басын куәландыратын құжаты болуы міндетті. Сонымен қатар, белгіленген үлгідегі мемлекеттік тіркеу туралы өтініш жазып, жылжымайтын мүлікке техникалық паспорты немесе жер учаскесіне сәйкестендіру және құқық белгілейтін, тіркеу нысанын растайтын, т.б. өзге де құжаттарды өткізеді. Мемлекеттік заңды тұлғалардың өндірістік-шаруашылық қызмет нәтижесінде немесе Қазақстан Республикасының заңдарында тыйым салынбаған өзге де негіздер бойынша мүлікті сатып алуы мемлекеттің осы мүлікке ие болуына және оны мемлекеттік мүлікке жатқызуга негіз болып табылады.

«Азаматтарға арналған үкімет» МК» КЕ АҚ Түркістан облысы бойынша филиалының Төле би аудандық Тіркеу және жер кадастры бөлімі жылжымайтын мүлікті тіркеу саласындағы өзекті мәселелер уәкілетті органдардың өкілдерінің, нотариустардың қатысуымен ұдайы талқыланып, азаматтарға осы тұрғыда сапалы қызмет көрсетілуге барлық мүмкіндіктер жасалуда.

Нұрдаулет АЖИБАЕВ,
«Азаматтарға арналған үкімет» МК» КЕ АҚ Түркістан облысы бойынша филиалының Төле би аудандық тіркеу және жер кадастры бөлімі басшысының орынбасары

ҚАРА ШАҢЫРАҚ

ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТ – БІЛІМНІҢ ҚАЙНАР КӨЗІ

54 студентті, екі факультетті, профессор-оқытушыларды қамтыған Қазақ мемлекеттік университеті ресми түрде 1934 жылы 15 қаңтарда ашылған еді. 30-шы жылдардың соңына дейін тағы үш факультет, қазақ жастарына арналған дайындық бөлімі ашылып, мамандықтар тізбесі кеңейтілген. Осылайша қазіргі таңда әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде 16 факультет, 68 кафедра, 97 өндірістік филиал, 8 ғылыми-зерттеу институты, 29 ғылыми орталық пен технопарк табысты жұмыс істейді. ҚазҰУ-да бакалавриат, магистратура, докторантура бойынша 543 білім беру бағдарламасы жүзеге асырылады.

С. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетін филолог мамандығы бойынша бітірген филология ғылымының докторы, профессор Жансейіт Түймебаев – 2021 жылдан бастап әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ректоры. Университеттің әлемде ойып алатын орны бар, оның көрсеткен нәтижелері мен жетістіктері оған дәлел. Оқу процесі мен жұмысқа орналасу мүмкіндігі, зерттеулер мен қызмет көрсету, өнер және мәдениет саласы, заманауи тілдер бойынша өте жоғары нәтиже көрсете отырып, әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті жоғары баға алып, «QS Stars Rating System» халықаралық рейтингінде «Бес жұлдыз» жоғары марапатына ие болды. Әлемдік университеттердің институционалдық рейтингінде де және пәндік рейтингте де үнемі алда келе жатқан ҚазҰУ халықаралық деңгейдегі ғылыми-зерттеу университетіне айналып отыр. Университет қазіргі уақытта әлемдік QS рейтингінде 175-орында. ҚазҰУ – QS Stars Rating System халықаралық рейтингінде «Бес жұлдыз» марапатын алған Орталық Азиядағы алғашқы және жалғыз жоғары оқу орны. ҚР жоғары оқу орындарының сұранысқа ие ұлттық рейтингіне енген оқытушылардың көп бөлігін ҚазҰУ қызметкерлері құрап отыр. Университеттің білім сапасы, оқытушылардың біліктілік деңгейі жоғары. Білім сапасын қамсыздандыру тәуелсіз қазақстандық агенттігі жүргізген ұлттық рейтингтің нәтижесі бойынша университетіміз бірінші орынды иеленді. Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде Сыртқы істер министрі Мұхтар Тілеуберді мен ректор Жансейіт Түймебаевтың қатысуымен «ҚР сыртқы саясаты және дипломатиясы» орталығы ашылды. Биыл Еуропа мен Орталық Азияның дамушы елдерінің үздік университеттері рейтингіне

16-орынға көтерілді. Еліміздегі өркениетті жастардың жоғары білікті, талапқа сай келетін маман болуы үшін университет зертханалармен, заманауи техникамен және жаңа технологиялармен жабдықталған.

ҚазҰУ факультеттерінің арасында заң факультеті ерекше орынға ие. 1934 жылдан бері қарай заң факультеті көптеген жаңару мен өзгерістерді басынан өткерді. Қазіргі таңда заң факультетінде құқықтану және кеден ісі, құқық қорғау қызметі мамандықтары бойынша мамандар дайындалады. Студенттерді даярлау үдерісі орта білім және жоғары білім негізінде жүзеге асырылады. Сонымен қатар заң факультетінің студенттерді магистратура және PhD докторантура-сына түсуге мүмкіндіктері бар. Факультет төрт кафедралдан тұрады. Олар мемлекет және құқық теориясы мен тарихы, конституциялық және әкімшілік құқық кафедрасы, азаматтық құқық және азаматтық іс жүргізу, еңбек құқығы, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика, кеден, қаржы және экологиялық құқық кафедралары. Заң факультеті мемлекет пен құқықтың өзекті мәселелері бойынша республикалық және халықаралық конференциялардың, сондай-ақ Қазақстан студенттер арасында жыл сайынғы республикалық құқықтық олимпиаданы тұрақты ұйымдастырушы. Студенттер арнайы мамандандырылған, сонымен қатар магистранттар мен докторанттарға арналған оқу залдарында сабақтарына дайындалады, қазіргі заман талабына сай компьютерлік техникамен жабдықталған компьютерлік сыныптар, интернет залдары бар. Студенттік ғылыми «Медиатор» клубы заң факультетінің қылмыстық құқық кафедрасы ұйымдастырған бірлестік. Клубтың негізгі мақсаты – ғылыми-зерттеу жұмыстарын медиациялық дауларды реттеу үшін қолайлы жағдай жасау және жүзеге асыру. Сонымен қатар заң факультетін бітірген тұлғалар құқық қорғау органдарында қызмет атқарып, өз саласының білгірі атанып жүр. Сапалы білім – біліктілік пен абырой кепілі.

Меруерт БИСЕНОВА,
Гүлзағира АТАХАНОВА,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының оқытушылары,
Жаная ҚАРАБАЕВА,
1 курс магистранты

ТҮЙТКІЛ

АУДИТОРЛАР ЖАҢА БАСТАМАҒА НАРАЗЫ

Қаржы министрлігі 12 шілдеде «Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде жүзеге асыру туралы келісімді ратификациялау туралы» заңның жобасын жариялаған еді. Қазақстандық аудиторлар оған өздерінің наразылықтарын білдіруде.

– Аудиторлар алқасы «Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде аудиторлық қызметті жүзеге асыру туралы келісімнің ратификациялануын мерзімінен бұрын деп санайды. Қазақстанға бұл келісімді ратификациялаудың еш пайдасы жоқ. Министрлік жоба қабылданған жағдайда ол теріс әлеуметтік-экономикалық және құқықтық себептерге әкеп соқтырмайды деп сендіргісі келеді. Алайда, қазақстандық нарыққа қолжетімділік ашылған кезде қазақстандық аудиторлық ұйымдардың клиенттік базасы қысқарып, осыдан теріс әлеуметтік-экономикалық салдарлар жыл сайын 7 мыңға жуық компания аудиттелуі тиіс болса, елдегі аудиторлық ұйымдардың саны – 475. Біз отандық аудиторлық ұйымдардың азаю үрдісін байқап отырмыз. Мәселен, биыл 12 қаңтарда 484 ұйым болса, ал 14 қыркүйектегі жағдай бойынша олардың саны 475-ке кеміген, – дейді «Аудиторлар алқасы» көсібі аудиторлар ұйымы басқарма төрағасы Данияр Нұрсейітов.

Аудиторлық қызмет және қаржылық есептілік ғылыми-зерттеу институты сарапшысы Ардақ Жомартованың сөзіне қарағанда, «Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде аудиторлық қызметті жүзеге асыру туралы келісімнің ратификациялануынан туындайтын мәселелер көп. Біріншіден, бұл жана аудиторлар-

дың нарыққа шығуына қосымша кедергілер орнату. Қазақстанда аудиторлық қызмет бойынша кәсіби кенесті қолданғысқа енгізу салдарынан аудиторға кандидаттарды аттестаттау бойынша емтихандар 1 жыл бойы өткізілмеді. Егер бүгінгі күні «аудитордың» біліктілік куәліктерін алу үшін 9 пән бойынша емтихан тапсыруы тиіс болса, келісім ратификацияланғаннан кейін пәндер саны 15-ке дейін артады. Екіншіден, аудиторлық ұйымдар үшін қосымша міндеттер мен жауапкершіліктерді енгізу. Аудиторлық ұйым, оның үлкен немесе кіші болуына қарамастан, өзінің ресми сайты ашуы тиіс. Тағы бір жауапкершілік ақпараттың өзгергені туралы уақытылы хабарламағаны үшін әкімшілік айыппұлдың енгізілуі. Қазір әкімшілік кодексте есептіліктің уақытылы тапсырылмағаны үшін жауапкершіліктің көздейтін 2 бап бар, яғни оған тағы біреуі қосылады. Онсыз да, соңғы өзгерістерге сәйкес аудиторлық ұйымдар аудиторлық қызмет бойынша кәсіби кенесті жылына 150 млн теңгеге қаржыландырады деп күтілуде. Үшіншіден, отандық аудиторлар үшін әділетсіз жағдайлармен келісімге мүше мемлекеттердің аудиторлық ұйымдары үшін Қазақстан нарығының ашылуы. Мысалы келісімге сәйкес, мүше мемлекетте аудиторлық қызметті жүзеге асыру құқығын алу үшін аудиторлық ұйымда аудиторлардың саны 3-тен кем болмау керек. Бұл ретте «Аудиторлық қызмет туралы» ҚР заңнамасында кемінде 2 аудитордың болуы көзделсе, Беларусь Республикасында аудиторлық ұйымның штатында кемінде 5 аудитор болуы қарастырылған. Ресейде қоғамдық маңызы бар ұйымдарға аудиторлық қызмет көрсететін аудиторлық ұйымдардың құрамында аудиторлардың саны 2023 жылдың 1 қаңтарына дейін кемінде 3,

ал одан кейін кемінде 5 адам болады. Бұл нормадан көріп отырғанымыздай, мүше мемлекеттің аумағында қызметтер көрсету үшін талаптарға сәйкес келудің белгілі бір артықшылығы Ресей және Беларусь аудиторлық ұйымдарында қалады.

Аудиторлық қызмет және қаржылық есептілік ғылыми-зерттеу институты сарапшысының сөзін растаған «Аудиторлар алқасы» басқарма төрағасы орынбасары Владимир Мурашов: «Ресейде 2022 жылдың 31 тамыздағы жағдай бойынша аудиторлық ұйымдар мен жеке аудиторлар саны – 2 832. Оның ішінде аудиторлар саны 3 және одан көп компаниялар – 2 463. Ал Беларусь Республикасында аудиторлық ұйымдардың саны – 71. Қазақстанда 14 қыркүйектегі жағдай бойынша аудиторлық ұйымдар – 475, оның 72 пайызының 2 аудитору ғана бар. Яғни, келісім ратификацияланған кезде отандық аудиторлық компаниялардың 72 пайызы талаптарға сай болмай қалады», – дегенді айтты.

А. Жомартованың пайымдауынша, келісімді талқылау кезінде саяси жағдай басқаша болды, ал бүгінгі таңда әлемдегі жағдай басқа. 2022 жылдың 1 қаңтарынан бастап Ресейде жеке аудиторлар міндетті аудит жүргізе алмайды. Енді 2023 жылдың 1 қаңтарынан бастап мемлекеттік ұйымдардан басқа барлық акционерлік қоғамдарда міндетті аудит алынып тасталынды. Ресейге қарсы жүргізіліп жатқан санкциялар саясатын ескеретін болсақ бұл ондағы аудиторлық қызметтер нарығының төмендеуіне апарды. Сондықтан, Ресейдің аудиторлық ұйымдары жаңа нарықтарды іздеуге мәжбүр. Осы тұста Қазақстанның «Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде аудиторлық қызметті жүзеге асыру туралы келісімді» ратификациялауы құланның қасуына, мылтықтың басуы дегендей жағдай болмақ.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ИГІ ШАРА

«АШЫҚ ҚОҒАМҒА – АШЫҚ АРХИВ»

ҚР Президентінің Архиві 2022 жылғы 19-21 қазанда Алматы қаласында халықаралық мамандардың қатысуымен «Ашық қоғамға – ашық Архив» атты архившілердің конгресін өткізеді. Шара аясында «Менің отбасымның тарихы архив құжаттарында» мектептік оқу-зерттеу жұмыстарының байқауы ұйымдастырылуда. Байқау арқылы балалар өз отбасының тарихын зерттеу арқылы ата-бабасының тарихын, ар жағында халқының тарихын таниды.

Жуырда ҚР Президенті Архивінде конкурса қатысып жатқан Алматы қаласының 7–10 сынып оқушыларына әдістемелік көмек көрсету үшін Ринат Шаяхметов шақырылып, танымы қозғалды. Бұл кездесуге оның тандаулы бекер емес, себебі Ринат Равильұлы әуесқой оқтанушы, өз отбасының тарихын зерттеген азаматтардың бірі. Сондай-ақ, ол Қазақстан Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы қызметін атқарған (1946–1954 жылдары) Жұмабай Шаяхметовтің немересі және биыл ҚР Президентінің Архиві тарапынан дайындалып, жарияланған «Жұмабай Шаяхметов. Документы и материалы» құжаттық жинағының құрастырушыларының бірі.

Кездесу барысында Ринат Равильұлы ғылыми-зерттеу жұмысында отбасы архивінің алатын орны ерекше екенін айтты. Өзінің көпжылдық архивтердегі жұмыс тәжірибесіне, отбасы тарихын зерттеудегі әдіс-тәсілдеріне тоқталды. Ол жұмысты қалай, неден бастау керек, неге мән беру қажет деген сұрақтарға жауап берді. Бұл кездесудің ерекшелігі – Ринат Шаяхметов балалармен бала тілінде сөйлесе алды. Себебі, бір сағатқа жоспарланған кездесу екі сағатқа созылды. Оқушылар да Ринат Равильұлының басынан өткен қызықты оқиғаларын ұйып тыңдады. Ол әр адамның өмірге келуінің өзі жеңіс екенін және қандай жағдай болмасын алға жүру қажеттігін айтты. Әр пенденің осынау үлкен ғаламда өзіне тиесілі өмірі, бақыты, қуанышы, қиындығы болатынын жеткізді және ақсапай өз орындарын табуға тілектестігін білдірді.

«Менің отбасымның тарихы – архив құжаттарында» мектептік оқу-зерттеу жұмыстарының конкурсын Алматы қаласы Білім басқармасы да қолдады. Ұйымдастырушылардың айтуынша, байқау Балалар жылы аясында өткізіліп отыр. Оқушылар өз отбасы ғана емес, сонымен қатар, болашақта еліміздің тарихи-мәдени мұрасын зерттеуге ынталанады әрі алдағы уақытта құжаттық деректермен жұмыс істеуге дағдыланады деп сенеді. Кездесу соңында қатысушылар Ринат Шаяхметовке құжаттармен жұмыс барысында туындайтын мәселелер бойынша сұрақтар қойып, оларды бірге талқылады. Балаларға естелік ретінде кітаптар сыйға берілді. ҚР Президентінің Архивінде өткен ерекше кездесуден оқушылар көңілді тарқасты.

Әйгерім БАҚТЫБАЕВА,
ҚР Президенті Архивінің аға сарапшысы

ӘРТҮРЛІ

4. Ақтөбе облысының білім басқармасы мемлекеттік мекемесінің «Ақтөбе көлік, коммуникация және жаңа технологиялар колледжі» МКҚК екі ұйымның қайта құрылғаны туралы хабарлайды: «Ақтөбе байланыс және электротехника колледжі» МКҚК және «Ақтөбе көлік, коммуникация және жаңа технологиялар колледжі» МКҚК мемлекеттік мекемесінің «Ақтөбе көлік, байланыс және жаңа технологиялар колледжі» МКҚК «Ақтөбе облысының білім басқармасы» мекемесі. Осыған байланысты Ақтөбе қаласы, 8 март көшесі, 1а мекенжайы бойынша кредиторлардың шағымдары қабылданады. Тел. 8-7132-21-35-35.

9. Екібастұз қалалық соты Асем Айтбаева Асатулованың 1989 жылы 15 тамыз айында туған Диас Айтбаевич Нугмановты хабарсыз кетті деп тану туралы арызды бойынша азаматтық іс қозғады. Егер Диас Айтбаевич Нугмановтың тұрғылықты жері туралы белгілі болған жағдайда, жария етілген күннен бастап 3 ай ішінде Екібастұз қаласы, Қонаев көшесі, 42 үй мекенжайы бойынша Екібастұз қалалық сотына хабарлауыңызды сұраймыз.

10. «АТМ АЛЬЯНС» ЖШС, БСН 211240020730, жарғылық капиталының 50 000 000 (елу миллион) теңгеден 500 000 (бес жүз мың) теңгеге дейін азайғаны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап 1 (бір) ай мерзім ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Қазақстан Республикасы, Алматы қаласы, Алмалы ауданы, Нұрмағамбетов көшесі, 13А. Тел. 87079111770. Эл.пошта: info@atm72.kz

11. «Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі «Биологиялық қауіпсіздік проблемаларының ғылыми-зерттеу институты» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны, БСН 061040004937, өзінің ««Биологиялық қауіпсіздік проблемаларының ғылыми-зерттеу институты» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі етіп қайта құру жолымен қайта ұйымдастырылатыны туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Жамбыл облысы, Қордай ауданы, Гвардейский қала үлгісіндегі кенті.

7. Тарақанға қарсы дезинсекциялық іс-шаралар
Үйлерде тарақанның 2 түрі кездеседі: жирен (қызыл түсті) және кара. Тарақан негізінен түнде шығады, ал күндіз еден мен қабырғалардың саңылауларына, ас үйдің стол маңына, еденнің ернеу ағаштарына, плиталарға, жылу және су өтетін құбырларға, т. б. қуыстарға жасырынады. Азық-түлік және ортүрлі мада, жібек, жүн, қағаз қалдықтарымен қоректенеді. Тарақан азықты былғайды және сонымен бірге ішек құртының жұмыртқалары мен ортүрлі жұқпалы аурулардың қоздырғыштарын (дизентерия, іш сүзегі, полиомиелит және т. б.) тасуы мүмкін.
Тарақанмен күресу үшін олар жұмыртқа салатын барлық саңылаулар мен тесіктерді мұқият бекітіп, тамақ қалдықтарын жинап, азық-түліктің бетін жауып қою керек.
Бұл паразиттермен күресудің көптеген жолдары бар. Дезинсекциялау – адамды, жануарларды, үй-жайларды және аумақты жәндіктер мен басқа да буынаяқтылардан қорғау мақсатында оларды жою бойынша профилактикалық және жою іс-шараларының кешені.

Жәндіктерге (тарақандар) қарсы өңдеулер жиілігі объектінің константуына байланысты жүргізіледі.
Бұл осы жәндіктердің көпшілігін жояды және олардың көбеюіне жол бермейді. Сонымен қатар, зиянкестерден жұқтыратын инфекциялардың таралуын болдырмауға көмектеседі.
Бүгінгі күні бөлменің көлеміне және жәндіктердің санына байланысты зиянкестерді жоюдың бірнеше тиімді түрлері бар:
1) механикалық – механикалық әсерету жолымен дезинсекциялау (үй-жайларды жинау, жуу, желдету, тазарту).
2) физикалық – физикалық әсерді (температура, газ, ультракүлгін, от) қолдану жолымен дезинсекциялау;
3) биологиялық – күресу үшін табиғи жауларды пайдалану жолымен дезинсекциялау;
4) химиялық – жәндіктер үшін қолайсыз жағдайлар жасауға, организм функцияларының бұзылуына және (немесе) жәндіктерді жоюға бағытталған химиялық заттарды қолдану арқылы дезинсекциялау.
Тамақ өнеркәсібі, қоғамдық тамақтану және

азық-түлік саудасы объектілерінде дезинсекциялау іс-шараларының жиілігі айына 1 рет, балалар мекемелерінде, денсаулық сақтау объектілерінде, өнеркәсіптік және коммуналдық мақсаттағы объектілерде 3 айда 1 рет және көрсеткіштер бойынша жүргізіледі.
Объектілерде дезинсекциялық іс-шаралар объекті әкімшісінің (тапсырыс берушінің) өкілі болғанда жүргізіледі. Өңдеуге жататын үй-жайдағы адамдарға жоспарланып отырған іс-шаралардың жүргізілуі және қажетті сақтық шаралары туралы хабардар етеді. Өңдеу жүргізілетін жерлерде өңдеуге қатысу жоқ адамдардың, сондай-ақ, үй жануарларының болуына жол берілмейді.
Дезинсекциялау жұмысын істеген кезде тиісті нұсқауларды қатаң басшылыққа алып отыру қажет.

Г. АСИЛАНОВА,
ҚР ДСМ СЭБК «УСО» ШЖҚ РМК
«Түркістан облысы
бойынша дезинфекция орталығы»
филиалының эпидемиолог
көмекшісі

ТАРАТУ

2. «СКО әкімдігінің басқармасы» КММ «Тайынша ауданының білім бөлімі» КММ «Краснодольская НШ» КММ өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Шағымдар СКО, Тайынша қ. Конституция көшесі, 197 а, «СКО әкімдігінің білім басқармасы» КММ «Тайынша ауданының білім бөлімі» КММ, 8(71536)2-12-59 телефоны бойынша хабарландыруды жариялау үшін екі ай ішінде қабылданады.

3. Мүлік Иелерінің Бірлестігі «ЗБ-5А көппәтерлі тұрғын үй», БСН 220440036783, өзінің таратылғаны туралы хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Ақтау қаласы, ЗБ-5А, тел. +77012015870.

5. «Қазқайтажарту» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны қызметкерлерінің «Жаңарту» жергілікті кәсіподақ қоғамдық бірлестігі (БСН 210640037132) құрылтайшылардың жалпы жиналысында (хаттама №09, 2022 жылғы 06 қазандағы) «Жаңарту» жергілікті кәсіподақ қоғамдық бірлестігін тарату туралы шешім қабылдағаны хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Алматы қаласы, Медеу ауданы, Гоголь көшесі, 37 үй. Тел.: 87475747490.

12. «Кокарал-16» селолық тұтыну кооперативі, БСН 050240016993, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қызылорда облысы, Арал ауданы, Ақбасты ауылы, Ақбасты көшесі, 12.

13. «Геллер» ЖШС, БСН 160340029005, Ақтөбе қаласы, Астана ауданы, Ә.Молдағұлова даңғылы, 46-312/4 мекенжайында орналасқан, өзінің таратылғанын хабарлайды. Талаптар хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде Ақтөбе қаласы, Ағайынды Жұбановтар көшесі, 276 «Б», 403 кабинет мекенжайы бойынша қабылданады.

Баспасөз – 2023

Құрметті оқырман!

«Заң газеті» және «Юридическая газета», «Заң», «Фемид» басылымдарына жазылу жалғасып жатқанын естеріңізге салғмыз келеді.

Төл басылымдарыңыздан қол үзіп қалмаңыздар!

Біздің басылымдарға «Қазпошта» АҚ бөлімшелері, «Қазпресс» ЖШС дүңгіршектері және Алматы қаласындағы «Дауыс» жүйесі арқылы жазылуларыңызға болады.

- Жазылу индекстері:**
- ✓ «Заң газеті»
жеке тұлғалар үшін – 65921,
ҚАЛАЛАРҒА:
6 АЙЛЫҚ БАҒАСЫ – 3638,40 ТЕНҒЕ, 1 ЖЫЛДЫҚ БАҒАСЫ – 7276,80 ТЕНҒЕ
ОБЛЫСТАРҒА:
6 АЙЛЫҚ БАҒАСЫ – 3844,80 ТЕНҒЕ, 1 ЖЫЛДЫҚ БАҒАСЫ – 7689,60 ТЕНҒЕ
заңды тұлғалар үшін – 15921
  - ҚАЛАЛАРҒА:**
6 АЙЛЫҚ БАҒАСЫ – 4538,40 ТЕНҒЕ, 1 ЖЫЛДЫҚ БАҒАСЫ – 9076,80 ТЕНҒЕ
ОБЛЫСТАРҒА:
6 АЙЛЫҚ БАҒАСЫ – 4744,80 ТЕНҒЕ, 1 ЖЫЛДЫҚ БАҒАСЫ – 9489,60 ТЕНҒЕ

✉ zanreklama@mail.ru

МҰРАҒЕРЛІК

8. 9.04.2022 ж. қайтыс болған аз. Суюндиқов Зиядин Есхожаевичке қатысты мұрагерлік ісін ашылуына байланысты мұрагерлеріне және мүдделі тұлғаларға, Қызылорда обл., Шиелі ауд., Шиелі кенті, Сейфуллин к., н/ж, «Шаньрак» сауда орталығы бойынша орналасқан мекенжайға, жеке нотариус А.Есимханова хабарласуыңыз қажет. Тел. 87014743502.

Ақтөбе облысының судьялар қауымдастығы Ақтөбе облыстық сотының қылмыстық істер жөніндегі апелляциялық сот алқасының төрағасы м.а. Қайырбек Құсайынұлы Елемесовке және туысқандарына ағасы
Мағауия Құсайынұлы ЕЛЕМЕСОВТІҢ
өмірден озуына байланысты орны толмас қайғыларына ортақтасып, көңіл айтады.
Ақтөбе облыстық соты

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: 8(727) 292-43-43,

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru
zanreklama.kz

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

ЖК «Қандыбаева», Газеттерге, журналдарға және сайттарға хабарландыру қабылдау агентігі: 8(727)327 30 92, тел/факс: 273 47 98, 8 707 895 21 99, 8 701 739 27 83, 8 705 185 75 73 www.gazetysaity.kz, e-mail: vsegazety@mail.ru Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш. қиылысы, 208 кеңсе.
ЖК «Best Agency», мекенжайы: Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш. қиылысы, 209 кеңсе. Тел/Whatsapp 8 707 280 09 12.
«KAIRO» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшн, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybaeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.
ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агенство» ЖШС, Павлодар қаласы, Крупецкая көшесі, 61, кеңсе 23. Телефон: 87027159520; 8182221266 (жұмыс).
«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директоры Кривилова Татьяна Ивановна. Шымкент қ., Г.Ильяев көшесі, 47 (Шаймерденов қ. бұрышы) RBK банктің жанында. Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com
ЖК «Trade and service», Алматы қ., ш/а Жетісу-3, 55/133.
ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.
Арлан-консалтинг ЖШС, Семей қ., К.Мұхаметханов көшесі, 23 «А», 104-бөлме. Тел.: 8 (705) 798-58-18, 8(708)4672701
«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.
«ЮрСлужба» ЖШС, Көкшетау қ., Е. Өуелбеков көшесі, 129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17, 8(747)8097074.
«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ., Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67, 32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынұлы ЖК, Петропавл қ., К.Сүтішов көшесі, 58, 30-бөлме, 3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57, ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.
ЖК «Бакирова Г.», Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаментінің жанында. Тел.: 8 705 714 58 77.
Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ., Гоголь көшесі, 110, ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы), Тел.: 8-714-2-50-07-07, ұялы тел.: 8-7758847211, 8-7053506918.
«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ., Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05, ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.
ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779, e-mail: zan-at@mail.ru

ЖК «Сагидоллина Б.», 1 Теміржол вокзалы, Р.Зорге көшесі 8, «Лина» шаштаразы. ardawka_94@mail.ru, Тел: 87058762218.
«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.
ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ., пр. әл-Фараби 119-үй, 407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.
«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н. Қызылорда қ., Өйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел: 8 (777) 402-28-28; 8 (700) 332-24-78
ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а, ХҚО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.
ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы, Қазақстан Конституциясы көшесі, 28-үй, 1-қабат. Тел.: (87152) 46-74-77, 8-777-228-64-13.
ЖК «Reklam Service», Тараз қаласы, Төле би көшесі, 73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222, ұялы тел: 87019457336 Татьяна.
ЖК «Выдай», Өскемен қаласы, 60. Тел.: 8(7232) 578414, ұялы тел.: 87772256506.

